ACADEMIA ROMÂNĂ
MEMORIILE SECŢIUNII ISTORICE
SERIA III   TOMUL XIV   MEM. 7

IN JURUL ASASINĂRII LUI BARBU CATARGIU

(IUNIE 1862)

DE

ALEX. LAPEDATU
MEMBRU AL ACADEMIEI ROMÂNE

BCU Cluj / Central University Library Cluj

MONITORUL OFICIAL ŞI IMPRIMERIILE STATULUI
IMPRIMERIA NAŢIONALĂ
BUCUREŞTI
1933

3351

IN JURUL ASASINĂRII LUI BARBU CATARGIU
(IUNIE 1862)

DE

ALEX. LAPEDATU
MEMBRU AL ACADEMIEI ROMÂNE

Ședința dela 26 Mai 1933

Când, la sfârșitul lui Martie 1923, am luat în primire, pentru foarte scurtă vreme, două luni numai, Direcțiunea generală a Arhivelor Statului, ca succesor al mult regretatului Dimitrie Onciul, am găsit, în casa de fier a cancelariei sale, anumite documente și obiecte istorice rezervate, adică prohibite cercetătorilor. Intre ele, acel ce mi-a atras mai mult luarea aminte a fost dosarul asasinării lui Barbu Catargiu — în Iunie 1862.

Știind că cercetările începute atunci de organele în drept, pentru descoperirea autorului sau autorilor acestui asasinat, au fost întrerupte brusc — zice-se din chiar ordinul Domnitorului, al lui Cuza-Vodă — mi-am explicat tăinuirea acestui dosar prin interesul pe care autoritățile din acea vreme l-au putut avea ca suprimarea celui dintâiu președinte de Consiliu al Principatelor române, deplin și definitiv unite, să rămână învăluit în mister.

După o astfel de presupunere, era firesc ca curiozitatea mea de a cunoaște cuprinsul dosarului din chestiune să fie și mai mare. Trebue să mărturisesc însă dela început decepția ce am avut, când, luând cunoștință de cuprins, am constatat că nu mă găseam în fața dosarului inițial, dela 1862, ci a unor dosare posterioare, din 1866 și 1869—76, — decepție care m'a făcut să amân și, mai pe urmă, să abandonez chiar cercetarea lor.

BCU Cluj-Napoca
Universitatea Ferdinand I. din Cluj • Biblioteca • ROMANIA

In timpul din urmă însă, adus fiind a mă ocupa mai deaproape cu epoca domniei lui Cuza-Vodă, a trebuit să revăd aceste dosare. Ori, examinându-le mai atent, am constatat că ele cuprind, în rezumat, şi rezultatul cercetărilor păstrate în dosarul cel vechiu — pierdut sau distrus — şi că dau tot ceea ce s'a putut afla pe vremuri şi ceea ce se mai poate şti astăzi cu privire la asasinarea lui Barbu Catargiu. Aşa fiind, am socotit a nu fi fără interes să expun rezultatul acestor cercetări, aci, la Academie, în comunicarea ce am cerut voie a vă face [1]).

I

Se cunosc împrejurările în care Barbu Catargiu a fost asasinat. Se bănuesc, mai mult sau mai puţin, şi cauzele care au provocat acest asasinat. Dar nu se ştie nimic precis asupra celui sau celor ce au pus la cale şi au făptuit odioasa crimă.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

E ştiut, în adevăr, că după realizarea unirii depline şi definitive, Cuza-Vodă încredinţă formarea primului guvern unitar al României, la 24 Ianuarie 1862, lui Barbu Catargiu, şeful partidei conservatoare şi regisorul politic al majorităţilor noii Adunări legislative, constituită prin întrunirea fostelor Adunări separate dela Iaşi şi Bucureşti. Faptul nemulţumi şi nelinişti profund partida progresistă, care vedea periclitată, prin această însărcinare, realizarea celor două mari reforme — rurală şi electorală — în spirit liberal şi democratic şi care porni, în consecinţă, o intensă şi întinsă agitaţie pentru reforma electorală în masele orăşeneşti, iar pentru cea rurală în masele ţărăneşti...

---

[1]) Dosarul a fost depus la Arhivele Statului de către d-l Const. Sărăţeanu, fost consiler la Curtea de Casaţie, pe când d-sa era secretar general la Ministerul de Justiţie. Interesul său pentru studiile istorice, care-l aduse în legături de amiciţie cu Dimitrie Onciul, l-a făcut, de sigur, să caute acest dosar în arhiva Ministerului ce conducea şi, găsindu-l, să-l depună în Arhivele Statului, unde Dimitrie Onciul l-a aşezat printre documentele, cari, după părerea sa, trebuiau prohibite cercetătorilor,—documente între cari ţin să notez că se găseşte şi dosarul procesului scandalos intentat lui Titu Maiorescu, de adversarii săi, în 1870, la Iaşi.

Dar Barbu Catargiu nu era omul care să se lase impresionat de astfel de agitațiuni și mișcări. El se apucă, cu toată hotărîrea și energia de care era capabil, de opera de guvernare ce i se încredințase — organizarea și consolidarea noului Stat pe cale administrativă și legislativă. Bine fixat asupra spiritului și modului cum trebuia făcută, după concepția sa conservatoare, această organizare și consolidare, Barbu Catargiu ținu să atace, dela început, marea problemă a vremii, care domina pe toate celelalte — problema rurală.

In acest scop, el prezentă Parlamentului proiectul de lege întocmit de fosta Comisie centrală dela Focșani, în spirit conservator și reacționar, proiect desaprobat, la timpul său, de Domnitor. Ori, simplu acest fapt făcea inevitabil conflictul dintre cei doi factori constituționali, întrucât neîndoios majoritatea Adunării legislative, de care dispunea primul ministru, avea să-l voteze. Urma să se repete deci cazul din întâia guvernare, în Țara Românească, a lui Barbu Catargiu (30 Aprilie—12 Mai 1861), când el trebui să părăsească puterea din cauza unui grav conflict de atribuțiuni cu Domnul, cu deosebire că de rândul acesta conflictul ar fi avut, de sigur, consecințe mult mai grave, nu numai pentru persoanele în joc, ci și pentru interesele vitale ale Statului...

Afară de acest conflict constituțional în perspectivă, proiectul reformei rurale, prezentat de Barbu Catargiu Parlamentului, ridică împotrivă-i întreaga opoziție. Căci disensiunile pe această chestiune între conservatori și liberali, între reacționari și progresiști, între dreapta și stânga, între albi și roșii, erau mari și profunde, atât ce privește concepția, sub raport juridic, a dreptului de proprietate, cât și ce privește soluția, sub raport practic, a reformei. Unii considerau proprietatea deplină și absolută. Ceilalți limitată și condiționată. După cei dintâi, țăranii erau numai stăpânii brațelor lor. După cei din urmă erau însă și uzufructuarii pământului pe care-l munceau de veacuri. Raporturile dintre ei și proprietari nu puteau fi deci lăsate la libera înțelegere reciprocă, cum pretindeau conservatorii. Ele trebuiau așezate prin lege, care, în interesul armoniei sociale și progresului țării, trebuia să salvgardeze,

susţineau liberalii, nu numai cererile, legitime, ale proprietarilor, ci şi drepturile, incontestabile, ale ţăranilor.

Dar lupta în Parlament, împotriva proiectului, avea să fie zadarnică. O ştia bine opoziţia, ca şi Domnul, dintr'o experienţă parlamentară de trei ani de zile. Căci majoritatea, alcătuită din mari proprietari, în concepţiile, convingerile şi sentimentele lui Barbu Catargiu, era în totul câştigată pentru proiect. Afară de aceasta, capii opoziţiei radicale, intransigente, reprezentată prin I. C. Brătianu şi C. A. Rosetti, se retrăseseră din Parlament, deoarece în chestiunea rurală ei aveau un punct de vedere deosebit: reforma nu putea fi realizată în starea de spirit în care se găseau atunci cele două clase sociale în luptă şi nici sub regimul legii electorale a Convenţiei, care dăduse conducerea Statului în seama marilor proprietari. Trebuia deci aşteptat un moment mai propice pentru o asemenea reformă, iar până atunci trebuia luptat pentru modificarea legii electorale, în spirit mai larg şi mai democratic, ceea ce se putea face mai cu succes în afara, decât în lăuntrul Parlamentului.BCU Cluj / Central University Library Cluj

In Parlament nu rămase să ducă lupta împotriva lui Barbu Catargiu decât reprezentantul liberalilor moderaţi — Mihail Kogălniceanu, care avea să fie exponentul autorizat al tezei liberale, progresiste, iar marele său adversar, primul ministru al ţării, exponentul tezei conservatoare, reacţionare. Când legea veni în discuţia reprezentanţilor naţiunii, Kogălniceanu, singur, în adevăr, trebui să ţină piept majorităţii mai dinainte câştigată pentru proiect. El vorbi în şedinţele dela 25 Mai şi 1 Iunie, iar Barbu Catargiu în şedinţele dela 29 Mai, 2, 4 şi 8 Iunie 1862. Cuvântul celui dintâiu este şi va rămâne, pentru toate timpurile, cel mai strălucit monument al elocinţii noastre politice în favoarea ţărănimii române, iar al celui din urmă o deplină dovadă de cultura şi talentul celui ce-l rostise, de tăria convingerilor sale politice şi de marele său curaj civic.

Dar, deşi Kogălniceanu expusese în chip magistral toate aspectele problemei şi uzase de toate resursele artei sale oratorice, pentru a stoarce un dram de interes şi de milă pentru ţărănimea robită, soarta acesteia era ca şi pecetluită. Căci prin

legea ce urma să se voteze — spunea Kogălniceanu cu 30 de ani în urmă, în memorabilul său cuvânt rostit în incinta acestei Academii, la jubileul ei de un pătrar de veac (*Analele Academiei Române*, desbateri, t. XIII, p. 293) — «se nimiciau toate drepturile clăcașilor și li se luau din mâini ogoarele muncite de secole, dându-li-se, în schimb, drept mângâiere, ca pământ comunal, trei pogoane la moșii de câmp, două pogoane la moșii de deal și un pogon și jumătate la moșiile de munte, iar aceasta nu ca proprietate absolută, ci numai ca arendă cu o chirie perpetuă, care urma a se hotărî mai târziu de consiliul județean».

Văzând că legea va trece prin Parlament, opoziția porni o violentă campanie, prin presă și adunări publice, pentru lărgirea dreptului de vot și pentru zădărnicirea reformei rurale a lui Barbu Catargiu. Dar Guvernul și Parlamentul înțelegeau să sfideze opoziția. Se puseră în circulație tot felul de svonuri calomnioase și alarmante pentru a o compromite. Se vorbia de comploturi, de depozite de arme, de mișcări sedițioase și se cerea restrângerea libertății tiparului și reprimarea energică a agitațiilor politice. Ca urmare, legea de presă din Moldova fu extinsă și în Muntenia și se luară măsuri riguroase pentru oprirea adunărilor publice.

Peste iritația și agitația produsă de reforma agrară, se grefa acum așa dar o alta — acea produsă de teama și de grija ca drepturile cetățenești și libertățile publice să nu fie nesocotite și încălcate prin legi reacționare și prin mijloace represive de guvernare. Căci oamenii acestei epoci erau sinceri și fanatici în ideile și sentimentele lor liberale și democratice și înțelegeau să se ridice și să lupte cu toată hotărîrea și energia pentru respectarea și apărarea acestor drepturi și libertăți, acordate lor prin Convenția dela Paris din 1858. De aci teama și îngrijorarea lumei politice, care era decisă să reacționeze cu vigoare. Se produse astfel o stare de spirit supraexcitată, o atmosferă politică supraîncărcată, de natură a înlesni și provoca, ca în toate locurile și timpurile, excesele și chiar atentatele, cum a fost, din nenorocire, și acel ce răpuse viața lui Barbu Catargiu.

II

Acum că cunoaştem substratul politic al împrejurărilor în care s'a produs moartea celui dintâiu preşedinte de Consiliu al României moderne, să vedem şi care au fost acele împrejurări. Deşi ele sunt, cum am zis, destul de bine cunoscute, o reamintire a lor e totuşi necesară pentru expunerea noastră. Iată-le:

Pentru aniversarea revoluţiei dela 1848, opoziţia pregătise o mare demonstraţie naţională pe ziua de 11 Iunie, la Filaret. Această demonstraţie fu anunţată autorităţilor prin o adresă a unui grup de cetăţeni între cari şi doi deputaţi. Temându-se ca din acest prilej să nu se producă turburări — era momentul când trebuia să se dea votul general la reforma agrară — Adunarea legiuitoare ceru Guvernului, în ziua de 8 Iunie, să interzică manifestaţiunea. Aceasta pe urma unei interpelări, la care Barbu Catargiu răspunse fără să fi aşteptat desvoltarea ei. El încheie răspunsul acesta — hotărît, energic şi sfidător — cu memorabilele cuvinte: «Pacea, domnilor, pacea şi odihna e scăparea ţării. Voiu prefera moartea mai înainte de a călca sau lăsa să se calce vreuna din instituţiile ţării!»

Fatidice cuvinte! Ele trădau presentimentele funeste de care intimii săi spun că era stăpânit în acele zile Barbu Catargiu. In adevăr, o jumătate de ceas după pronunţarea lor, primul ministru, părăsind localul Adunării Deputaţilor, fu răpus printr'un glonte tras de o mână misterioasă, care până azi nu se ştie şi nu se va şti, poate, niciodată cu siguranţă a cui a fost.

După depoziţia colonelului Nic. Bibescu, făcută judelui instructor, zece ani în urmă, la 1872, iată cum s'a petrecut faptul: Rugat de Barbu Catargiu să-l ia în trăsura sa, fostul prefect al Poliţiei, porni dela Cameră, în jos, pe aleea din dealul Mitropoliei, să conducă pe primul ministru acasă. Dar în momentul când trăsura se angajase pe sub clopotniţă, se descărcară două focuri de armă: un glonţ lovi pe Catargiu în craniu, iar celălalt şueră pela urechea lui Bibescu, care strigă în acel moment că «s'a tras de sub poartă» şi voi să

oprească trăsura. Cum însă caii se speriaseră și apucaseră de vale, trăsura nu putu fi oprită decât după vreo sută de pași. Prefectul se dădu jos, rugă pe Plagino, sosit cel dintâiu la fața locului, să conducă victima acasă, iar el se întoarse de închise, cu mai mulți sergenți, poarta Mitropoliei. Apoi, după ce trimise la cazarmă să vină un detașament de jandarmi și pompieri, se duse la Palat să raporteze Domnului cele petrecute.

Intre timp trupul neînsuflețit al lui Barbu Catargiu fu transportat la domiciliu. Era în ziua de 8 Iunie, pe seară, între orele 5 și 6. Vestea asasinatului se răspândi cu iuțeală în Capitală și fu transmisă îndată în toate părțile țării. Emoția și turburarea fură, bine înțeles, mari. Sub imperiul lor se trecu, din nenorocire, la acte și măsuri grăbite și provocătoare. A doua zi, Parlamentul dădu Guvernului, reconstituit sub prezidenția interimară a lui Ap. Arsachi, puteri discreționare și votă ridicarea unei statui lui Barbu Catargiu în piața Teatrului din Capitală. Apoi, două zile în urmă, la 11 Iunie, «ca o batjocură a aniversării zilei în care s'a decretat, la 1848, marile principii politice și sociale reclamate de poporul român — zice tot Kogălniceanu în cuvântarea deja amintită — majoritatea Adunării, speriată și indignată de o crimă fără exemplu încă în analele țărilor române, nu mai ascultă glasul dreptății, ci împinsă de ură și de răsbunare către țărani, întru nimic solidari cu un asasinat, nici dorit, nici pregătit, nici săvârșit de ei», votă legea nefastă a lui Barbu Catargiu.

Din fericire nu toată lumea aluneca însă pe panta actelor și măsurilor arbitrare și reacționare. In mijlocul surescitării și turburării, bărbați politici de mare autoritate și cu mult simț de răspundere, păstrându-și calmul firii și cumpătul judecății, arătară greșelile ce se făceau prin stăvilirea libertăților publice și prin utilizarea mijloacelor represive în guvernare. Iar Domnul, chemat să vegheze cu grije, asupra intereselor viitoare ale națiunii, luă și el atitudine: puterile discreționare acordate de Parlament Guvernului nu fură aprobate, iar circulara prin care ele se aduseră la cunoștința țării, prin prefecturi, fu revocată. Ce privește legea rurală ea nu putea fi și nici nu fu sancționată de Cuza-Vodă. In fața acestei

situațiuni, Guvernului Ap. Arsachi, urmașul lui Barbu Catargiu, trebui să se retragă. La 23 Iunie, Nic. Kretzulescu fu însărcinat cu constituirea noului Cabinet.

III

Aceste sunt împrejurările în care a fost asasinat Barbu Catargiu — simplu și succint expuse. Rămâne acum să vedem cine a fost sau, mai bine, a putut fi făptuitorul odioasei crime și să cercetăm cauzele care au determinat acest asasinat. Pentru aceasta e necesar să cunoaștem, în prealabil, după dosarele de care am vorbit, investigațiile ce s'au făcut pentru urmărirea și descoperirea criminalului, — dosare, care, am spus, ne înfățișează numai indirect cercetările dela 1862, așa cum ele au fost relatate ulterior, la 1866 și la 1869—76.

Iată ce se constată din aceste dosare cu privire la cercetările din 1862:

1. Că procurorul de pe lângă fosta Curte criminală a dresat în chiar seara atentatului un proces-verbal, constatând faptul.

2. Că o comisie de medici, compusă din d-rii Felix, Iorganda și Sarrhos, a stabilit, prin actul medicat încheiat a doua zi, că moartea lui Barbu Catargiu a fost cauzată prin descărcarea unei arme de foc, umplută cu plumbi, cari l-au lovit în partea postero-inferioară a craniului dela distanța numai de un metru.

3. Că pe locul atentatului s'a găsit un pistol care s'a dovedit a fi servit la comiterea crimei.

4. Că au fost cercetați și ascultați următorii indivizi: armurierul Anton Hofmann, cu calfele sale, care a declarat că pistolul găsit a fost reparat, câteva zile mai înainte, în atelierul său și că ar cunoaște pe individul care l-a adus, dacă i-ar fi prezentat; un anume Scarlat Pală, care a denunțat mai multe persoane ce se întâlniau într'o tutungerie de sub hotel Patria — între cari și Eugeniu Carada — ca nefiind străine de cele ce aveau să se întâmple; doi copii ce se găsiau pe dealul Mitropoliei în momentul atentatului și cari spuneau că au văzut un individ fugind, de vale, după făptuirea crimei;

Damaschin Ieromonahul dela biserica mitropolitană, care a declarat că în ziua atentatului, un anume Nicolae Iorgu Dan din Ploiești, trecând prin curtea Mitropoliei, i-ar fi spus: să dea Dumnezeu noroc la cele ce au să se întâmple azi.

5. Că pe urma circulării ce s'a dat în toată țara pentru urmărirea presupusului asasin — « un individ blond, cu cioc, ciupit de vărsat, îmbrăcat nemțește, cu pălărie de paie cu borduri negre » — s'au denunțat mai multe persoane, între care unele au fost aduse sau trimise spre cercetare la București, dar asupra cărora nu s'a găsit nici un indiciu mai serios de culpabilitate, — persoane printre care e de reținut, deocamdată, numele unui Dimitrie Dunca, supus chesaro-crăesc (austro-ungar) « om — spune adresa Prefecturii denunțătoare, de Ialomița — peste măsură de exaltat în ideile sale politice » și care ar aduce, după semnalmente, cu presupusul atentator, dar care n'a putut fi găsit și interogat, nici atunci, nici mai târziu, când s'au reluat cercetările.

6. Că printre cei arestați sau chemați în Capitală pentru cercetare, fie la Prefectura de Poliție, fie la Procuratura Curții criminale, în număr de peste 200, nu s'a găsit nici unul asupra căruia să se poată ridica și susține vreo acuză mai serioasă. Intre ei și un Gheorghe Bogati, ungur de neam, despre care va trebui să ne ocupăm îndeosebi mai departe.

Aceste sunt toate cercetările ce s'au făcut în 1862. Cum se vede, prea puține și fără vre-un rezultat mai concret. De notat că între Poliție și Parchet, cari investigau afacerea în mod independent, nu numai că nu era nici o legătură, dar, dimpotrivă, raporturile dintre aceste autorități, chemate a colabora pentru descoperirea asasinului, se vădesc a fi fost foarte încordate, ostile chiar. Un conflict destul de suspect izbucni chiar între ele: procurorul Tribunalului fu oprit cu bruschetă să intre în arestul Poliției, ca să identifice, cu ajutorul unui preot, niște arestați suspecți. Iar când procurorul Curții criminale interveni contra acestui act arbitrar, directorul Prefecturii de Poliție răspunse: Nu cunosc pe procuror. Nu l-am lăsat și nici îl voiu lăsa vreodată să intre în arest.

Aceste raporturi încordate arată că Poliția nu numai că nu dădea cuvenitul concurs Parchetului, dar căuta să zădărnicească

BCU Cluj / Central University Library Cluj

investigațiile acestuia. Constatând faptul, trebue să căutăm și explicația. Avea Prefectura Poliției vreun interes să ia o asemenea atitudine? Răspunsul ni-l dă un alt fapt, petrecut puțin în urmă: chemarea la Parchet, pentru interogator, a prefectului de Poliție, colonelul Nicolae Bibescu, — chemare care avu de urmare desărcinarea lui Iancu Deșliu și înlocuirea lui cu I. Șoimescu, care — de sigur, din ordin — n'a mai continuat cercetările. Așa cel puțin relatează procurorul general dela 1866, Gh. Cantilli, în raportul prin care redă investigațiile dela 1862.

Așa dar cauza întreruperii cercetărilor în chestiunea asasinării lui Barbu Catargiu a fost chemarea la instrucție a colonelului Nic. Bibescu și nu a lui Ion C. Brătianu și C. A. Rosetti, cum susține Anghel Demetrescu în studiul său asupra lui Barbu Catargiu (*Discursuri parlamentare: 1859—1862*, ed. P. V. Haneș, București, Minerva, 1914) și în care el scrie textual: «Fiindcă I. C. Brătianu și C. A. Rosetti erau bănuiți de a fi luat o parte directă la săvârșirea crimei sau cel puțin de a fi în stare să dea lămuriri prețioase în această privință, dânșii fură citați a se înfățișa la 12 Iulie la Plumbuita, spre a li se lua interogatorul. In ziua de 11 Iulie, C. A. Rosetti publică un articol violent contra lui I. Deșliu și a doua zi, ziua fixată pentru comparițiunea la Plumbuita, Deșliu era destituit. Se zice că Rosetti ar fi amenințat pe Domn prin unul din oamenii săi că, dacă nu va fi lăsat în pace, va denunța înaintea țării și a Europei pe adevăratul omorîtor al lui Catargiu, dând să înțeleagă că Domnul nu este străin de această crimă. Atunci Cuza dădu ordin ministrului de Justiție, Dimitrie Cornea, să destitue pe procurorul general; C. A. Rosetti și I. C. Brătianu fură lăsați în pace, iar instrucția curmată pentru totdeauna...»

Anghel Demetrescu credea așa dar că I. C. Brătianu și C. A. Rosetti, ca conducători ai opoziției liberale, așa de înverșunată împotriva lui Barbu Catargiu, n'au fost străini de atentat, deși însuși înlătură această bănuială, când afirmă că Domnul, pe urma amenințării lui Rosetti, a închis afacerea. Ori, dacă asasinul ar fi fost un instrument al opoziției liberale, de sigur nu C. A. Rosetti ar fi fost acela care să-l denunțe.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Adevărul e că, deși crima s'a comis, incontestabil, din motiv politic, autorul sau autorii ei morali n'au putut fi în rândurile opoziției liberale. Căci nu e nimic care să îndreptățească o asemenea presupunere măcar. Nici în ședința Adunării legiuitoare, de a doua zi, după asasinarea lui Barbu Catargiu, în care s'a desbătut această chestiune și nici în presa de pe vremuri și de mai apoi nu s'a ridicat și susținut serios o atare acuză împotriva partidului liberal și conducătorilor săi, cum cu surprinzătoare ușurință, a făcut-o Anghel Demetrescu în amintita sa monografie.

Ușurința aceasta reiese și din faptul că articolul *violent* al lui C. A. Rosetti împotriva lui I. Deșliu n'a fost scris, cum afirmă Anghel Demetrescu, pentrucă șefii opoziției liberale fuseseră chemați la Plumbuita, ci pentru excesul de zel al procurorului de Argeș de a viola corespondența familiară a lui I. C. Brătianu, confiscând dela poștă scrisorile ce-i fuseseră adresate de frații săi Dumitru și Teodor și de soția și copiii lui C. A. Rosetti. Mai mult, în articolul de care e vorba, autorul însuși mărturisește că, invitat fiind la Prefectura Poliției pentru a se deschide în fața sa scrisorile confiscate, i s'a spus că măsura aceasta nu are nicio legătură cu atentatul săvârșit împotriva lui Barbu Catargiu.

Evident, Anghel Demetrescu nici n'a citit articolele pe care-și întemeiază afirmațiunile sale eronate cu chemarea lui Ion C. Brătianu și C. A. Rosetti la Plumbuita pentru interogator, cu destituirea lui I. Deșliu din această cauză și cu ordinul de curmare a cercetărilor judecătorești în afacerea asasinatului. Afirmațiunile aceste, prin nimic întemeiate și dovedite, au sedus și pe A. D. Xenopol, care, în scrierea sa consacrată domniei lui Cuza-Vodă (vol. I, Iași, 1903, 241 sq.), se alătură la părerea că acțiunea violentă a opoziției împotriva reacționarismului lui Barbu Catargiu a fost cauza atentatului și că asasinul trebue căutat printre fanatecii acestei opoziții. El prezintă aceasta însă numai ca o supoziție mai plauzibilă decât aceea pe care deasemenea o discută: că mobilul atentatului ar fi putut fi și atitudinea lui Barbu Catargiu pe chestiunea rurală, dar pe care mult regretatul nostru coleg, de obiceiu așa

BCU Cluj / Central University Library Cluj

de perspicace și pătrunzător, nu l-a văzut și nu l-a înțeles. A. D. Xenopol ține însă să precizeze că supoziția sa nu atinge partidul liberal și pe conducătorii săi.

IV

Suspendarea cercetărilor a dat loc, firește, la tot felul de presupuneri și de svonuri. Nedumeririle și bănuielile se ridicară și se împrăștiară din și în toate părțile. Multe se găsesc înregistrate în dosarele alcătuite cu prilejul reluării cercetărilor în chestiunea asasinatului, între 1872—1876, sub guvernul lui Lascar Catargiu. Căci pe urma unei interpelări adresată acestuia în Senat de fostul procuror dela 1862, I. Deșliu, afacerea se redeschide: dosarul dela fosta Curte criminală este trimis la Senat, iar de aci, la 1872, la Ministerul Justiției, care dădu ordin procurorului general să reînceapă cercetările.

Ceea ce determinase redeschiderea chestiunii era faptul că autoritățile din Transilvania arestaseră acolo pe amintitul Gheorghe Bogati, considerat, în țară, ca autor al asasinatului. Chiar în Parlament el fusese prezentat ca unul ce ar fi cunoscând împrejurările asasinării lui Barbu Catargiu, ba, mai mult, ca autorul însuși al oribilei crime. La vestea arestării lui, Ministerul de Justiție ceru Ministerului de Externe să intervină pe cale diplomatică a se examina actele ce s'au găsit la Bogati și, dacă printre ele s'ar afla vreunele relative la tragicul sfârșit al fostului prim-ministru român, să le transmită Justiției noastre. In același timp se ceru a i se face și un interogator asupra acestei afaceri.

Autoritățile ungurești se conformară cererilor. Actele lui Bogati fură cercetate, iar el supus unui interogator, în Aprilie 1872, la Alba-Iulia, unde-și avea atunci domiciliul. Interogatorul acesta este destul de interesant și dă loc, cum vom vedea, la multe supoziții și comentarii. Inainte însă de a-l examina, să vedem cum și ce fel era cunoscut acest Bogati în țară la noi, după știrile și mărturiile ce ne-au rămas în dosarul omorului lui Barbu Catargiu.

După propria depoziţie, se născuse în Alba-Iulia, la 1825. Ofiţer de carieră, era, atunci, la 1872, maior în retragere, văduv şi tată al unei fete. Avea însă un trecut foarte dubios. La 1862 se găsea în Bucureşti, ducând o existenţă imundă. Trăia în mizerie, dormind prin grădinile dela vale de Schitul Măgureanului (Cişmigiu) şi întreţinându-se prin casele de toleranţă, în special a uneia Ioana Ţiganca. Aci l-a cunoscut doctorul Sarrhos, cu ocazia inspecţiilor ce trebuia să facă localurilor de prostituţie din Capitală.

Aceasta era situaţia lui în momentul când s'a produs atentatul. După atentat, starea aceasta de mizerie şi de nedemnitate a lui Bogati s'a schimbat dintr'odată. Ne-o spune tot doctorul Sarrhos, care, ducându-se la fosta lui gazdă şi întrebând de el, i s'a răspuns că a plecat din Bucureşti, căci se făcuse bogat. La fel judele instructor Gr. Cair, dela 1876, arată că, după asasinat, Bogati a părăsit vieaţa ticăloasă ce ducea. Nu mai frecventa localurile sale de predilecţie — bordelurile — îşi cumpărase bijuterii scumpe dela Roche şi Herdan şi se bucura de o mare încredere la guvernul de atunci, care i-a confiat înaltul post de inspector silvic în ambele Principate, deşi nu avea pregătire specială pentru o atare funcţiune.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Mai departe, Cair spune că un domn maior în retragere, Em. Puică, văzând, întâmplător, fotografia lui Bogati în biroul său, a declarat sub prestare de jurământ că, pe când se afla cu batalionul său în oraşul Piatra din Moldova, în anul 1864, trăia acolo şi Bogati. Toată lumea îl numea ucigaşul lui Barbu Catargiu şi se temea de dânsul ca de un om care nu avea frică de nimeni. Ca atare — asasin al fostului prim-ministru — era privit şi de alţii, atunci, cum reiese dintr'o broşură publicată doi ani în urmă la Paris *(Note sur les Principautés-Unies de Moldavie et de Valachie)*, în care se spune că e de mirare cum un oarecare Bogati, străin, pe care opiniunea publică îl acuza, pe drept ori pe nedrept, de ucigaş, în loc de a fi supus unei instrucţiuni judiciare, a fost numit inspector silvic în Moldova, cu salar de 2000 piastri pe lună. Asemenea din depoziţia lui M. Marghiloman, din 1873, că, întors dela Viena, după crima dela 8 Iunie 1862, a aflat, din svon public, că autorii ar fi Bogati şi Dunca şi că, acest din urmă, dispărut din Bucureşti, în chiar

ziua atentatului, s'ar fi aflând, atunci, în slujba unui econom de vite din Transilvania, un anume Măciucă.

Așa dar, din toate mărturiile reiese că Bogati era privit ca asasin al lui Barbu Catargiu. Probabil la el se referea și Ion C. Brătianu, când, în ședința dela 11 Februarie 1886 a Adunării Deputaților, venind vorba de acest asasinat, îi replica lui M. Kogălniceanu că ucigașul fostului prim-ministru n'a fost un român, ci un străin și că mai trăește o persoană (e vorba, cred, de colonelul Nic. Bibescu), care știe aceasta. Iată de ce s'a cerut, după arestarea lui, interogatorul, care s'a făcut, cum am zis, la Alba-Iulia, în Aprilie 1872.

Interogatorul acesta este interesant nu numai prin declarațiile ce cuprinde, cât și prin tendința cu care inculpatul caută să se scoată din cauză. Mai întâiu Bogati se face a nu ști precis când s'a întâmplat faptul. Căci, deși în altele este cât se poate de exact, în această privință zice: *In 1863 sau 1864, nu-mi aduc bine aminte*, președintele Consiliului, Barbu Catargiu, a fost interpelat în Cameră, dacă cu aprobarea sa urma să se țină a doua zi o adunare democratică solemnă pe Câmpul Libertății, interpelare la care acesta răspunse că, numai trecând peste cadavrul său *(sic)*, turburătorii s'ar putea întruni.

După aceste cuvinte — continuă Bogati — ședința Adunării s'a ridicat și adaugă el: Se pare că partida democratică a încurajat și angajat pe doi tineri — Dunca și Grozescu — pentru a făptui omorul. Căci a doua zi după amiază — iarăși o confuzie voită — când Catargiu se întorcea acasă cu d-l prefect de Poliție, în trăsură deschisă, Dunca a tras, aproape de poarta Mitropoliei, cu un pistol ruginit asupra primului-ministru, lovindu-l în cap. Murind imediat, d-l prefect a dat ordin vizitiului să-l ducă iute acasă.

Apoi, spre a se scoate din cauză, Bogati spune că în acest timp, el s'a dus dela cafeneaua Briol, unde băuse un absint, la numita Ioana Țiganca, pentru a prânzi. După aceea s'a culcat și a adormit, când un gardist dela intrarea Cișmigiului (aproape de casa unde se afla) l-a deșteptat, strigând: «La Mitropolie este revoluție. Se ucid boierii»! Impins de curiozitate, s'a dus să vadă pe cel asasinat și l-a găsit — unde, nu

spune, probabil însă acasă — întins pe o canapea și plin de sânge pe hainele albe cu care era îmbrăcat.

In urma acestei întâmplări, relatează mai departe Bogati, s'au arestat, în aceeași zi, mai multe sute de persoane. Seara, prefectul a trimis un ofițer de jandarmi la sine, chemându-l la Poliție. Aci «l-a rugat, în mod amical», să-l ajute a descoperi pe făptuitorii crimei, spunând că aceasta ar fi lesne pentru dânsul ca unul ce cunoaște pe mai toți străinii, și că prințul Cuza a fixat un premiu pentru descoperirea și arestarea asasinului. A doua zi după amiază l-au dus din nou la Poliție, unde prefectul l-a trimis la procurorul Deșliu, care i-a arătat pistolul cu care s'a săvârșit crima și l-a confruntat cu două calfe de lăcătuș (ale armurierului Hofmann).

Mai pe urmă, încheie Bogati, s'a răspândit svonul fals, după care d-l prefect Bibescu sau eu am fi omorît pe d-l Catargiu, cu știința prințului Cuza. Dar adaugă îndată, spre a întări falsitatea svonului, numeroasele rude ale familiei Catargiu și ginerele său, consulul francez (Béclard), cari au făcut toate cercetările posibile pentru a descoperi pe făptuitori, de sigur nu ne-ar fi cruțat nici pe mine, nici pe d-l Bibescu, dacă ar fi descoperit vreun indiciu grav împotriva noastră.

Cu aceasta se încheie depoziția lui Bogati. Cum se vede bine, ea are trei părți, cari vădesc trei preocupări. In prima parte, se acuză direct Dunca ca autor al crimei, prezentându-l ca agent al partidului democratic (liberal), în slujba căruia s'ar fi aflat. In partea a doua, Bogati caută să stabilească un alibi pentru sine și să arate că a fost, la timpul său, cercetat și la Poliție și la Parchet, dar că nu s'a găsit nimic contra-i. In fine, în a treia parte, Bogati confirmă svonul, care a circulat îndată după atentat și care s'a menținut multă vreme, cum că el sau Bibescu, ar fi omorît pe Catargiu, cu știința principelui Cuza.

După acest interogator, care fu trimis autorităților române, agentul austro-ungar din București ceru dela acestea anumite precizări cu privire la timpul când Bogati a început a fi bănuit ca asasin al lui Catargiu și cu privire la unele persoane cercetate cu ocazia investigațiilor făcute până atunci în această cauză. Dar abia la 1876, judele instructor al Tribunalului Ilfov

răspunde printr'un raport adresat primului procuror acestei cereri, — raport în care se fac câteva observații și constatări judicioase la adresa celor ce-au avut a instrui pe vremuri această afacere. Și anume: 1. că deși asupra lui Bogati și Dunca au planat cele mai grave bănuieli ca asasini, ei n'au fost confruntați cu băieții ce au văzut pe atentator fugind în jos pe dealul Mitropoliei și nici cu un alunar (?), ce se afla tot acolo, cu toate că autoritățile i-au avut în mâini; 2. că, deși d-rul Sarrhos declarase că, la câteva zile după comiterea crimei, Radu Rosetti (fostul prefect al Poliției, bunicul d-lui Radu D. Rosetti, actualul decan al Baroului de Ilfov), i-a spus că știe cine este asasinul și că, dacă dânsul ar fi în locul colonelului Bibescu, l-ar descoperi, totuși autoritățile de atunci nu l-au chemat pentru lămuriri și precizări, luând măsuri în contra-i pentru cazul că ar fi refuzat să le dea.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

V

Acestea sunt toate știrile ce se pot scoate din dosarul închis de răposatul Onciul la Arhivele Statului și în care el, de sigur, credea, cum am crezut și eu, înainte de a-l fi examinat mai atent, că se cuprinde misterul asasinării lui Barbu Catargiu. Din nenorocire, misterul acesta planează asupra acestei afaceri chiar și acum după cercetarea dosarului și va plana, socot, încă multă vreme. Căci nu e de nădăjduit să se găsească curând probe absolut pozitive și decisive cu privire la asasin, la mobilul crimei și la autorul ei moral.

Totuși, până la aceste probe, se pot face, pe baza celor mai înainte prezentate, anumite supoziții și constatări și se pot trage anumite deducții și concluzii de natură să aducă mai multă lumină în chestiunea asasinării lui Barbu Catargiu, fără bine înțeles, cum am spus, de a o putea și pe deplin limpezi. Le vom încerca în partea ultimă a acestei comunicări, cu privire la tustrele întrebările mai sus puse: 1. Cine a putut înfăptui crima? 2. Cine a putut fi autorul ei moral? și 3. Ce s'a putut urmări prin săvârșirea ei?

1. Cine a putut înfăptui crima?

Cercetările pun înainte, am văzut — după svonul public — trei nume: pe Dunca, pe Bogati și pe Bibescu.

Pe cel dintâiu, Bogati îl arată, în mod precis, ca ucigaș al lui Catargiu și anume în calitate de agent al partidului democratic (liberal), de opoziție. Am spus însă că asupra acestui partid și a conducătorilor săi nu s'a ridicat nici atunci și nici mai târziu — cel puțin eu nu cunosc — vreo acuzațiune mai serioasă de complicitate sau amestec la asasinatul lui Barbu Catargiu, afară de acea de care am vorbit, a lui Anghel Demetrescu, și a cărei netemeinicie am dovedit-o cu prisosință.

Că Dunca a putut fi aderentul partidului liberal și că, dat fiind democratismul și naționalismul integral și fanatic pe care-l propovăduia acest partid, el, ca supus chesaro-crăesc, adică ca ardelean, era un « exaltat în ideile sale politice », nu e mirare. Că a fost, apoi, identificat, pe temeiul semnalmentelor, trimise dela Centru, cu presupusul atentator și că, pe urma acestei identificări, numele său a circulat în public ca ucigaș al lui Barbu Catargiu, e explicabil.

Căci acestea au fost prezumțiile, singurele, după care Dunca a fost implicat în această afacere — ideile politice exaltate și identificarea lui (făcută de Prefectura județului Ialomița) cu presupusul atentator. El n'a fost însă cercetat de aproape. Iar dacă la 1862, autoritățile nu l-au avut în mână, la 1873, când afacerea s'a redeschis, ele știau unde se află și puteau să ceară arestarea și investigarea lui, cum au cerut-o pe a lui Bogati. Dacă nu au făcut-o, este, foarte probabil, pentrucă nu aveau temeiuri mai serioase pentru aceasta.

Broșura lui I. G. Valentineanu, cunoscutul ziarist de pe vremuri (*Uciderea lui Barbu Catargiu: Cine e asasinul?* Ed. 2-a, București, 1897), în care prezintă (ca și Bogati) pe acest Dunca (i se zice Iosif, în loc de Dumitru) ca autor al atentatului, nu merită nicio încredere. Intreaga poveste e sprijinită pe afirmațiuni de ordin personal, incontrolabile. Ea abundă de inexactitate și de invențiuni. Așa, se spune că după atentat au fost arestați mai toți fruntașii liberali — frații Golești, frații Brătieni, C. A. Rosetti, etc., când e știut, că niciunul din ei n'a

fost arestat. A fost scrisă, evident, cu scopul de a acoperi pe Bogati, despre care se spune că anume, intenționat, se dădea ca asasin al lui Barbu Catargiu (chiar față de Dunca s'a dat ca atare), ca să poată câștiga mijloacele de traiu ce-i lipseau complet. Natural că pe astfel de mărturii și afirmațiuni nu se poate pune niciun temeiu.

Ce privește pe Bogati, el însuși declară că trecea drept asasin al lui Barbu Catargiu, cum se vorbea și se credea, de altfel, de toată lumea, în țară. De aceea s'a și cerut percheziționarea și cercetarea lui, atunci când a fost arestat. Depozițiile sale la acest interogator vădesc însă, cum am arătat, preocuparea de a se scoate din cauză, acuzând precis pe Dunca de ucigaș, căutând să stabilească pentru sine un alibi și afirmând că, cercetat, la timpul său, nu s'a putut găsi nimic împotrivă-i.
Dar declarațiile sale nu au valoare obiectivă. Acuzația adusă lui Dunca nu este prin nimic dovedită. Alibi-ul nu e constatat prin cercetările celor de drept. Iar așa zisa investigație la care a fost supus, am văzut că a fost mai mult de formă. Pledoaria sa lasă deci deschis și mai departe drumul tuturor presupunerilor. Și anume:
Viața ce ducea și condițiunile morale în care trăia ni-l arată în stare a primi însărcinări cât de odioase, chiar și pe aceea de asasin, iar schimbarea situației sale materiale, cum și favorurile de care s'a bucurat din partea oficialității, care i-a încredințat un așa înalt post în Stat, ne îndreptățesc a bănui că n'au fost decât compensațiile unor servicii făcute cuiva din cei puternici.
Astfel, în nex cauzal și logic, opinia publică i-a atribuit lui înfăptuirea odiosului atentat. Mai mult, însuși s'a prezentat ca atare. Faptul îl dețin dela venerabilul nostru coleg, d-l Ion Bianu, căruia răposatul D. A. Sturdza i-a confiat că, venind odată din străinătate, în restaurantul gării Orșova — pe atunci stațiune de frontieră — i s'a înfățișat un individ care s'a recomandat Bogati și i-a spus că el este autorul atentatului contra lui Barbu Catargiu, de sigur în credință că prin aceasta va câștiga bunăvoința pentru dânsul a fostului șef al partidului național-liberal, ca adversar politic al partidului conservator, căruia aparținuse Catargiu.

Despre Bibescu, Bogati ne spune că-i ieşise şi lui svonul a fi ucis pe Catargiu. In adevăr, svonul acesta a existat şi s'a menţinut cât a trăit fostul prefect de Poliţie. I s'a şi zis pentru aceasta Bibescu-Pistol. Mai mult. Contemporanii, martori ai atentatului, dădeau relaţiuni de natură a-l pune direct în cauză. Aşa, cei ce se găseau la ieşirea dela Cameră, imediat în urma trăsurii în care luase loc Barbu Catargiu, mărturiseau că însoţitorul său, Colonelul Bibescu, ţinea braţul drept peste umerii primului-ministru (care, se ştie, a fost împuşcat în partea posterio-inferioară a capului) şi că, după ce s'a tras cu pistolul, sub clopotniţă, prefectul Poliţiei ar fi spus celor ce l-au înconjurat că asasinul s'a suit pe scara trăsurii, a tras şi apoi a fugit la vale, prin viile Mitropoliei, deşi aceştia nu văzură pe nimeni, nici urcându-se pe scara trăsurii şi nici fugind. Alţii spun că Bibescu ar fi strigat, când s'a săvârşit atentatul, că « s'a tras de sus », din clopotniţă. La fel mărturiseşte el în depoziţia dela 1872.

Cum vedem, mărturii şi declaraţii diferite şi contradictorii, din care nu se pot face deducţii sau concluzii mai precise şi mai lămurite. Singurul fapt care este şi rămâne suspect în ce-l priveşte pe Bibescu, este acela arătat deja. Şi anume: chemarea lui la Parchet pentru interogator, chemare pe urma căreia procurorul general a fost înlocuit, iar cercetările judecătoreşti începute, curmate, din ordin, ceea ce dovedeşte că era de interes ca prefectul Poliţiei să nu compară înaintea instanţelor de anchetă. Dar chiar din acest fapt, nu se poate conchide decât cel mult că Bibescu ştia cu privire la atentat lucruri care nu puteau fi date la iveală.

2. Dar care puteau fi aceste lucruri?

In depoziţia sa, Bogati spune că, după atentat, s'a răspândit svonul cum că el sau Bibescu ar fi omorît pe Catargiu « cu ştiinţa prinţului Cuza ».

Şi, în adevăr, anumite fapte deja semnalate — modul cum Bogati a fost invitat şi tratat la Poliţie, schimbarea situaţiunii sale materiale după atentat şi favorul de care s'a bucurat din partea regimului, prin numirea sa în un înalt post de Stat — vin să confirme acest svon.

La ele se mai pot adăuga:

Faptul că, după abdicarea lui Cuza-Vodă, Bogati a părăsit țara și s'a întors în Ardeal, unde-l găsim la reluarea cercetărilor în afacerea asasinatului și unde a trăit până la moarte, ceea ce arată că nu s'a mai simțit sigur și la adăpost sub noul regim al principelui Carol și guvernelor sale.

Faptul că doctorul Sarrhos, care a fost prezent la scena întâlnirii noului președinte de Consiliu, Ap. Arsachi, cu Cuza-Vodă, în fața trupului neînsuflețit al lui Barbu Catargiu, ne spune că Domnul era foarte emoționat și agitat și că, în schimbul de cuvinte ce a urmat între dânșii, Arsachi ar fi spus răspicat: că dela primul-ministru până la prinț nu este departe.....

In fine, faptul relevat și comentat mult de contemporani, că cercetările judecătorești au fost întrerupte și că cei bănuiți — în special Bogati — n'au fost urmăriți, fără ca familia lui Catargiu să fi stăruit, după cum s'ar fi cuvenit, ca cele dintâiu să fie continuate, iar cei din urmă să fie riguros cercetați. BCU Cluj / Central University Library Cluj

Toate aceste fapte sunt de natură să pună pe cercetător în cea mai mare nedumerire și să-l aducă a se întreba: dacă, în adevăr, Cuza-Vodă n'a fost străin de atentat și dacă nu știa el chiar și cine a fost asasinul, așa cum bănuiau, credeau, oamenii vremii. Totuși nu se poate afirma ceva mai pozitiv, mai concret în această privință. Căci, în stadiul în care se află chestiunea, ea nu poate fi scoasă încă din domeniul presupunerilor, al ipotezelor. In acest sens putem merge mai departe, întrebându-ne:

3. Care a putut fi mobilul crimei?

Evident politic și din parte-mi voi încerca chiar o explicare, cu care voiu și încheia această comunicare. Iat-o:

Domnia lui Cuza a fost dominată de marea problemă a reformei rurale, dela început până la rezolvarea ei, în August 1864. Domnul, partizan hotărît al reformei, în sensul cel mai liberal și democratic, avu însă împotrivă-i: întâiu Comisiunea centrală dela Foșcani, al doilea Adunările legiuitoare și al treilea pe Barbu Catargiu.

In adevăr, Comisia centrală, care, după noua organizare dată Statului prin Convenția dela 1858, trebuia să întocmească proiectele de legi comune ambelor Principate, alcătuise, pentru reforma rurală, un proiect de lege în spirit conservator și reacționar. Prin acest proiect de lege, raporturile dintre proprietari și plugari se lăsau la libera învoială, între cei dintâiu, ca stăpâni ai pământului și între cei din urmă, ca stăpâni ai brațelor lor. In loc deci ca țăranii, liberați de clacă, să fie împroprietăriți pe ogoarele pe care le munciseră de veacuri, cum voia Domnul și țara, ei erau lăsați tot la discreția stăpânilor, fără putință a se emancipa din starea de servitute, sărăcie și ignoranța în care fuseseră aduși. Firește, Domnul nu putea aproba un asemenea proiect de lege. Totuși, el trebuia, după procedura prescrisă de Convenție, supus deliberării celor două Adunări legiuitoare din Iași și București.

Dar membrii acestor Adunări, constituite pe baza legii electorale dată de aceeași Convenție, care lăsa conducerea Statului pe seama marilor proprietari, ca unii ce aproape singuri erau alegători și puteau fi aleși, membrii acestor adunări, zic, născuți și crescuți, în mare majoritate, în conștiința unor drepturi de proprietate intangibile și a unor privilegii de clasă de abia abolite, nu înțelegeau să renunțe cu ușurință nici la unele nici la altele. Conduse de un astfel de spirit, Adunările legiuitoare se arătară hotărît refractare, vrășmașe, oricărei reforme ce le-ar fi redus sau restrâns ceva din proprietățile și din rolul ce-l aveau încă în Stat membrii lor. Era cert deci că cele două reforme ce se agitau atunci — reforma rurală și reforma electorală — nu puteau fi votate, într'un spirit mai liberal și mai democratic, de aceste Adunări.

Așa fiind, Cuza-Vodă refuză a supune deliberării lor proiectul de lege pentru reforma rurală întocmit de Comisiunea centrală, pe motiv că o reformă de o așa de mare însemnătate nu trebuia desbătută înaintea Adunărilor separate, dela Iași și București, ci înaintea Adunării comune, ce avea să se întrunească în Capitala țării, odată cu efectuarea deplină și definitivă a unirii Principatelor, — unire, a cărei realizare, toți, dela Domn până la cel din urmă cetățean, o așteptau cu cel mai

BCU Cluj / Central University Library Cluj
Biblioteca Univ. Ferdinand I. din Cluj • ROMANIA

fierbinte patriotism. Aceasta în speranța că, prin contopirea celor două Adunări separate într'una singură, se va putea alcătui o majoritate mai binevoitoare, mai favorabilă reformei.

Acel care totuși cearcă să forțeze mâna Domnului, să-i înfrângă voința, silindu-l să prezinte Adunării din București proiectul de lege pentru reforma rurală al Comisiunii centrale, fu Barbu Catargiu, cel mai ireductibil și implacabil reprezentant și apărător al intereselor marilor proprietari. Prin cultura și talentul ce poseda, prin voința fermă și hotărîtă cu care se conducea în vieață, prin autoritatea și prestigiul de care se bucura în fața coreligionarilor săi politici, prin energia și vigoarea cu care înțelegea să ducă la realizare concepțiile și doctrinele sale conservatoare, reacționare, el își câștigase un mare ascendent în mijlocul clasei conducătoare și în Adunările legiuitoare, pe care le domina în totul. « Majoritățile, pe care Catargiu le condusese dela 1859 mai-mai fără întrerupere până în momentul morții sale, scrie biograful și apologetul său Anghel Demetrescu, i se supuneau nu numai din convingere, ci și în mod automat, după accesele acestui maniac *(sic!)*, dinaintea căruia trebuia să se plece orice voință, să se sfărâme orice teorie ».

BCU Cluj / Central University Library Cluj

In adevăr, conștient de această mare forță politică și, cum am spus deja, bine fixat asupra spiritului și modului cum trebuia făcută, după concepția sa politică, organizarea și consolidarea Statului, Barbu Catargiu, atunci când Cuza-Vodă îi încredință cârma Țării-Românești, la 30 Aprilie 1861, înscrise, între alte măsuri și legiuiri ale programului său de guvernământ și reforma agrară, cerând Domnului: « să nu împiedece Adunarea de a lucra legea rurală, dacă până la 3/15 Iunie, termenul fixat de Inălțimea sa pentru efectuarea unirii depline, cele două Adunări separate nu se vor putea întruni împreună și nici — pentru acest caz — să nu închidă Adunarea până ce nu va vota această lege ».

Dar Domnul, care știa că proiectul odată adus înaintea Adunării va fi și votat, se opuse, cum se opuse de altfel și la celelalte cereri ale noului președinte de Consiliu. De aici conflictul, care, după 12 zile numai, duse la demisia Guvernului,

— conflict pe care Barbu Catargiu ţinu să-l înfăţişeze ţării prin o răsunătoare demisie, în care înşiră, una câte una, toate cauzele ce-l aduseră în dezacord constituţional cu Domnul, — demisie care este şi va rămâne unul din cele mai conştiente şi mai demne acte publice din întreaga vieaţă constituţională a României dela 1858 până azi.

Căci, iată ce zicea el în această demisie cu privire la legea rurală: «Am cerut să nu se împiedece Adunarea de a pune în discuţie legea rurală, dacă până la 3/15 Iunie, termenul pus de Inălţimea Voastră pentru efectuarea unirii, nu se vor putea întruni ambele Adunări. Şi am mai cerut să nu se închidă Camera noastră până nu se va vota acea legiuire, fiindcă intenţia ambelor Adunări, când a dat votul pentru discuţia în comun a legii, n'a fost de a amâna la infinit şi de a lăsa nerezolvată o chestiune ce ţine suspendat creditul public şi în suferinţă toate interesele ţării ameninţate, ci ca să înlesnească şi grăbească rezolvarea ei, — dar Măria Voastră aţi refuzat!».

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Da, Domnul a refuzat categoric, iar Barbu Catargiu a trebuit să plece dela guvern. Conflictul a produs însă resentimente acute în sufletele celor doi adversari, cari rămăseseră şi mai departe neclintiţi fiecare pe poziţia sa, înţelegând să lupte cu aceeaşi hotărîre şi energie pentru scopurile ce urmăreau — Cuza-Vodă să perfecteze cât mai repede actul unirii depline, iar Barbu Catargiu să impună, prin orice mijloc, votarea reformei rurale. Căci cel dintâiu aştepta dela actul unirii depline o schimbare a situaţiei în ce priveşte atitudinea viitoare a Adunării legiuitoare faţă de reformele sale, prin faptul că această unire avea să desfiinţeze Comisia centrală dela Focşani, avea să reunească cele două Adunări dela Iaşi şi Bucureşti şi cu ele pe cei ce susţineau reformele într'un spirit mai liberal şi mai democratic şi avea, poate, să determine chiar şi pe cei intransigenţi la o atitudine mai înţelegătoare, mai conciliantă.

Dar Barbu Catargiu nu aşteptă unirea deplină, spre a-şi continua acţiunea sa. Mai întâiu el refuză să subscrie decretul de numire al succesorului său la Preşidenţia Consiliului. Apoi după ce acesta — Şt. Golescu — constitui totuşi noul Guvern,

caută să impună aducerea în desbaterile Adunării legiuitoare a proiectului de lege pentru reforma rurală al Comisiunii centrale. Aceasta prin propunerea unei moțiuni pe care majoritățile sale o votară cu toată grăbirea, cum că « orice Minister ce nu ar veni cu soluția chestiunii rurale, înainte de închiderea Adunării, să nu aibă încrederea ei ». Și cum Guvernul declară că nu poate primi această moțiune, majoritățile îi dădură, la 24 Iunie, vot de blam. Totuși el nu demisionă și nici Domnul nu-i ceru demisiunea, cum ar fi fost firesc și logic sub raport constituțional.

Evident, acțiunea lui Barbu Catargiu, era o nouă provocare la adresa Domnului, după demiterea lui demonstrativă cu o lună în urmă, — demitere pe care Cuza-Vodă o primi, cum mărturisește D. Bolintineanu (*Vieața lui Cuza-Vodă*, p. 269), cu un adevărat acces de furie. Nu e de mirare deci că Domnul vedea în persoana fostului său prim-ministru un vrăjmaș ireductibil al reformelor sale și nu e de mirare nici că cei mai de aproape colaboratori ai săi vedeau în Barbu Catargiu o piedică care trebue înlăturată din calea realizării reformei rurale, cum reese din mărturia lui Eugeniu Carada (M. Theodorian-Carada: *Efemeride*, București, 1930, p. 56) că, ieșind odată dela C. A. Rosetti cu C. Bolliac — în 1861 — acesta l-a invitat la un ceai, la care a venit și Chr. Tell și că, cu acest prilej, în discuțiile urmate « Bolliac și-a exprimat credința că Vodă nu va putea înfăptui reformele democratice, până ce mai întâiu Barbu Catargiu nu va fi suprimat ».

Dar influența de atunci a lui Barbu Catargiu întrecea pe a Domnului. Adunarea era la dispoziția și la discreția sa. Atâta vreme deci cât el stătea în fruntea majorității nu putea fi nicio nădejde de schimbare. Toate încercările de a-l îndupleca la o atitudine mai conciliantă nu reușiră. Nici dizolvările și nici persuasiunile. Iar o nouă lege electorală, care să modifice structura și compoziția ei, Adunarea refuză, tot la sugestia lui Catargiu, a da, dacă nu se rezolvă mai întâiu reforma rurală. Legal, Domnul cu ai săi nu mai puteau face nimic.

Totuși realizarea unirii depline, care se câștigă prin silințele particulare ale lui Cuza și ale devotaților săi agenți pe lângă

Poarta Otomană și pe lângă împăratul Napoleon III, Constantin Negri și I. Alecsandri, aduse o schimbare neașteptată a situațiunii, cel puțin sub raport moral și național. Toată lumea fu de acord în a recunoaște meritele speciale ale Domnului în această chestiune. Barbu Catargiu, însuși, într'o frumoasă și patriotică cuvântare, rostită în Cameră, la 11 Decemvrie 1861, în ziua când s'a anunțat recunoașterea unirii de către Curtea suverană și Puterile garante, nu hesită a ratifica, cu marea sa autoritate politică, această unanimă recunoaștere.

Evident, poziția lui Cuza-Vodă se consolidă mult prin realizarea unirii depline, iar nădejdile sale într'o schimbare a situației pe urma acestui mare eveniment erau îndreptățite. Așa se explică faptul că, atunci când fu să se constitue cel dintâiu guvern unitar al fostelor Principate, la 24 Ianuarie 1862, el încredință formarea acestui guvern vajnicului său rival, lui Barbu Catargiu. Dar Domnul avea să se încredințeze în curând că se înșelase în așteptările sale. Căci primul președinte de Consiliu al României se arătă și acum, ca și la 1861, tot așa de intransigent în convincțiile sale politice și tot așa de hotărît în a și-le pune în aplicare. In acest scop, după ce, prin legi speciale, desființă Comisiunea centrală dela Focșani (numai suspendată de Puterile garante) și organiză Curtea de Casație la București, Barbu Catargiu prezintă Adunării legiuitoare proiectul pentru reforma rurală, același pe care Cuza-Vodă i-l respinsese în guvernarea sa precedentă.

Am arătat la început cum au decurs desbaterile proiectului în Adunare, cu marele duel oratoric dintre Mihail Kogălniceanu și Barbu Catargiu și am spus că totul fu în zadar, căci acesta merge direct și neșovăitor la scop. Nimic nu l-a putut clătina în credințele și convingerile sale și nimic nu l-a putut schimba în simțimintele și atitudinele sale — și unele și altele hotărît ostile revendicărilor juste și generoase pe care oamenii vremurilor nouă le făceau și cereau pe seama țărănimii robite.

Minunata pledoarie a lui Kogălniceanu, în care expunea, în chip magistral și documentat, evoluția problemei agrare la noi, în care arăta cum reforme similare s'au făcut în țările

BCU Cluj / Central University Library Cluj

cele mai conservatoare şi reacţionare, în Prusia, în Austro-Ungaria, în Rusia chiar, în care dovedia că reprezentanţii Puterilor protectoare, în rapoartele lor din 1857, preconizară o reformă aşa cum o cerea partida progresistă şi în care, în cele din urmă, în cuvinte pline de profundă simţire şi iubire pentru săteni, se făcea apel la sentimentele patriotice şi umanitare ale membrilor Adunării faţă talpa şi viitorul ţării, — această minunată pledoarie în favorul ţărănimii române nu clătină nimic din hotărîrea lui Barbu Catargiu şi nu avu nici un răsunet în sufletul său. Pentru dânsul, ea era, aşa cum a caracterizat-o în cuvântul său de răspuns: « o chimeră, o chimeră ciudată, paradoxală, o chimeră cu capul de porumbiţă, făgăduind multă blândeţe, cu trunchiul de aspidă plină de venin şi cu coada de şopârlă măglisitoare ».

In aceste condiţiuni desbătută, era sigur că legea va fi votată şi că Barbu Catargiu va cere imediat Domnului sancţionarea şi promulgarea ei. Dar Cuza-Vodă, care, de rândul trecut respinsese, motivat, prezentarea proiectului de lege Adunării, de rândul acesta nu mai avea motiv legal şi politic de a refuza cererea primului său ministru, perfect constituţională. O ştia bine. Totuşi el nu putea sancţiona legea. Ar fi fost o totală abdicare dela convingerile, sentimentele şi atitudinele sale de până aci. Conflictul era deci inevitabil şi de astădată, de sigur, mai grav şi cu urmări, poate, mai serioase. Răspunderea avea să o poarte întreagă Domnul. Şi el avea să înfrunte agitaţiile ce urmau a se produce din partea celor nemulţumiţi, în frunte, fireşte, cu Barbu Catargiu, cari peste capul Guvernului, s'ar fi îndreptat direct asupra lui Cuza-Vodă. Era primejduită deci şi poziţia sa personală, pe lângă acea a reformei rurale însăşi.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Domnul ştia bine aceasta şi prevedea ceea ce avea să se întâmple. El avea, de sigur, voinţa şi energia să suporte noul conflict şi să înfrunte agitaţia, chiar cu riscul situaţiei sale. Totuşi perspectivele acestei lupte trebuiau să-l neliniştească şi îngrijoreze şi trebuiau să neliniştească şi îngrijoreze pe cei mai apropiaţi şi devotaţi ai săi. Dar strania coincidenţă a sfârşitului tragic şi misterios al lui Barbu Catargiu în preajma

votării legii rurale, îndepărtară dintr'odată aceste perspective. Căci chestiunea sancționării și promulgării legii, cu toate urmările sale, nu se mai punea acum pentru Domnitor. In adevăr, deși trei zile în urmă, Adunarea votă, demonstrativ, reforma nefastă a fostului președinte de Consiliu, — urmașul său, Ap. Arsachi, în starea de spirit și în atmosfera politică schimbată, fără de autoritatea, voința și energia predecesorului său, nu avu curaj a mai cere sancționarea ei. Astfel ea rămase, după expresia banală, înmormântată în cartoanele Adunării ce o votase.

Totuși, deși Cuza-Vodă avu prudența și tactul a oferi țării, partidelor în luptă, un timp de destindere, prin constituirea, la 23 Iunie, a unui guvern care să conducă afacerile Statului — Guvernul lui Nic. Kretzulescu — fără a mai aborda chestiunea rurală, Adunarea persistă în atitudinea sa de ostilitate față de Domn și de Guvernul său, hotărîtă a respinge orice încercare de reformă rurală, concepută și întocmită în alt spirit și în alt sens decât cele preconizate de fostul ei conducător, Barbu Catargiu. Rezistența aceasta nu putea fi înfrântă prin noui dizolvări. Se făcuse doar suficientă experiență în această privință: nouile Adunări se reconstituiau însă la fel cu cele dizolvate. Numai o modificare a structurii și alcătuirii lor pe baza unei noui legi electorale, ar fi putut da o Cameră mai favorabilă reformelor liberale și democratice. Dar nici aceasta nu era cu putință. Căci Adunarea condiționa reforma electorală de acea rurală. Orice cale normală și legală de schimbare a situației acesteia era așa dar exclusă. Domnul și țara se convinseseră. De aceea, ca să înfrângă această înverșunată rezistență, înlăturând din calea reformei agrare ultima și cea mai de seamă piedică pentru liberarea de sub șerbie și împroprietărirea milioanelor de țărani, Cuza Vodă trebui să recurgă, cum se știe, la lovitura de Stat dela 2 Mai 1864.

*
* *

Acesta este cursul evenimentelor și împrejurărilor istorice în care s'a produs moartea, prin asasinat, a lui Barbu Catargiu și în care pot fi căutate și aflate cauzele care au

BCU Cluj / Central University Library Cluj

determinat-o. Personal și strict obiectiv nu văd, până acum cel puțin, o altă legătură cauzală și o altă explicare logică. N'au văzut-o, de altfel, atunci, nici cei ce puteau privi evenimentele mai dedeparte și deci mai nepreocupat. Așa *Daily News* din 10 Martie 1863 atribue omorul lui Barbu Catargiu fricei ca proiectul de lege al reformei rurale să nu se voteze (Ap. A. D. Xenopol, *o. c.*, I, 243), iar Consulul francez din Brăila Maurin Rié, într'un raport adresat lui Drouyn de Lluys, ministrul de Externe al lui Napoleon III, la 12 Martie 1866 (Paul Henry, *L'abdication du Prince Cuza*, Paris 1930, 235) spune că Librecht, omul de cea mai perfectă încredere al Domnului și, de sigur, cel mai odios membru al camarilei sale, e bănuit a fi autorul, negreșit moral, al asasinatului fostului prim-ministru.

De aceea, pentru mine, Barbu Catargiu a fost victima nu numai a credințelor sale nestrămutate și a caracterului său inflexibil, dar și a rătăcirii în care se găsea cu aproape întreaga clasă socială din care făcea parte, crezând că noul Stat român se poate organiza, consolida și desvolta pe alte temeiuri, decât acele pe care le impuneau spiritul timpului modern și necesitățile de vieață în acest spirit ale poporului român, — adică pe o structură și întocmire în sens conservator și reacționar și prin menținerea mai departe a maselor țărănești în servitute, sărăcie și ingoranță.

Rătăcirea aceasta a plătit-o din nenorocire și pentru toți cei ce credeau ca dânsul, cu viața. Căci evident, așa cum zicea, Mihail Kogălniceanu, 2000 de boieri, adică de mari proprietari, nu fac o nație și, cum putem adăuga noi astăzi, nici pe acești 2000 de boieri nu se putea clădi România, așa cum s'a clădit ea pe milioanele de săteni eliberați de sub clacă și împroprietăriți pe brazdele muncite de veacuri, prin actul de autoritate, de dreptate și de iubire săvârșit de Cuza-Vodă și marele său sfetnic Mihail Kogălniceanu la 1864.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

ANEXE

(Actele mai însemnate din dosarul asasinării lui Barbu Catargiu, dela Arhiva Statului din Bucureşti).

I

Depeşe circulară la toate Prefecturile de judeţe, Subprefectura de Olteniţa şi d-lui Director ministerial din Iaşi

Nr. 4487. *Iunie 8, seara, 1862*

Astăzi la 6 ore după amiază, d-l Barbu Catargiu, primul ministru, ieşind din Cameră, a fost asasinat prin două lovituri de gloanţe. Asasinul nu s'a descoperit încă. Fiţi cu luare aminte asupra persoanelor ce vor sosi sau vor fi sosit în acel judeţ sau reşedinţă, ce vă vor insufla bănueli.

Se bănueşte că asasinul ar fi un om îmbrăcat nemţeşte, blond, cu barbişon şi ciupit de vărsat şi cu pălărie de paie cu borduri negre.

Conform cu originalul. Subscris de directorul Ministerului.

II

Prezidentul Consiliului Ministrilor Principatelor-Unite către onorabilul Minister de Interne

Nr. 341 *Bucuresci, 11 Iunie 1862*

Preşedinţa onorabilei Adunări legislative prin adresa sa de astăzi 11 Iunie, sub nr. 910, îmi comunică că onorabila Adunare în şedinţa sa dela 9 c., după ce a ascultat comunicatul Guvernului din acea zi, a deliberat de urgenţă asupra celor cuprinse în el.

Că în ceea ce priveşte cazul învoirii de a se preda în mâinile Poliţiei doi deputaţi, cari au subscris adresa către Prefectura de oraş, relativă la serbarea ce se pregătea pentru ziua de 11 Iunie, Adunarea s'a oprit de a da vre o hotărîre, pe privire că acei deputaţi, dd. Anton Arion şi Grigorie Miculescu, au declarat înşii că voesc de la sinele a se pune la dispoziţia autorităţii.

Iar asupra cazului al doilea, coprins în mai sus zisul comunicat, despre mijloacele de ordine publică, Adunarea, cu majoritate de 54 voturi contra a 36, a adoptat amendamentul următor:

« Adunarea națională, adânc întristată de dureroasa pierdere ce a făcut în persoana unui mare cetățean și bun patriot, indignată totdeodată de sumeția crimei ce s'a săvârșit, crimă care amenință întreaga societatea romînă; mai luând în privire greutățile ce preîntâmpină Guvernul pentru a menține ordinea publică, Adunarea, pentru binele țării, dă Guvernului putere discreționară până la întâia Duminică a viitoarei luni Decemvrie, de a lua toate măsurile și chiar cele mai energice, în privirea acelora ce i-ar afla că conspiră sau făptuesc în contra liniștei publice, de a aresta, de a-i înfrâna și chiar de a-i depărta din țară, precum și de a suspenda libertatea presei. Iar la deschiderea Adunării, îi va da relațiune de măsurile ce a luat ».

Eu împărtășesc cele de mai sus onorabilului Minister de Interne, spre cele de cuviință.

(ss) Arsachi.

Secretarul Consiliului, (ss) I. C. Petrescu

III

Depeșe circulară la toți prefecții județelor de dincoace și de dincolo de Milcov și directorul ministerial al Moldovei

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Nr. 4671. *1862, Iunie 14*

Comunicația făcută d-tră prin circulara Nr. 4671, pentru votul Camerei despre puterea discreționară dată Guvernului, este numai spre a d-tră știință și nu o veți aplica la nici o împrejurare, până la un al doilea ordin al Ministerului, precum se cuprinde în circulară.

IV

Prefectura județului Ialomița către Ministerul de Interne

Nr. 5506 (confidențial) *Orașul Știrbei, 1862 Iunie 12*

Domnule ministru,

Cu signalmentile asasinului dlui Barbu Catargiu, cuprinse în ordinul domniei voastre nr. —, asemănîndu-se oarecum acelea ale individului Dumitru Duncă, supus C.C., venit în orașul Știrbei cu biletul Poliției Capitalei nr. 33, de unde s'a înapoiat în București pe la 5 Mai, cu viza Poliției orașului Știrbei nr. 12, și pentrucă din informații ce am luat, acel individ ar fi peste măsură ezaltat în ideile sale politice, bănuesc că poate el să fie făptuitorul. Mă grăbesc dar a supune cu respect cele de mai sus la cunoștința domniei voastre spre a lua dispozițiile ce veți bine chibzui.

Binevoiți, vă rog, domnule ministru, a primi încredințarea prea osebitei mele considerațiuni cu care am onoarea a fi
al domniei voastre prea plecată slugă,
Prefect, N. Moscu

Indată și în mod confidențial se va comunica d-lui prefect de Poliție, spre luarea cuvenitelor dispoziții.

1862, Iunie 13.

V

Procurorul Tribunalului Ilfov, secția I, către Ministerul Justiției

Nr. 1232 *1862, Iunie 28*

Domnule ministru,

Cunoașteți, d-le ministru, că eu, astăzi, în unire cu d-l procuror al Curții criminale, mă găsesc lucrând în pretoriul on. Prefecturi a Capitalei spre descoperirea asasinului d-lui B. Catargiu, fostul președinte al Consiliului.

Pentru a-mi îndeplini cu strictețe obligațiunile mele în cazul de față, am luat toate dispozițiunile permise de legea penală în unire cu colegul meu, având speranță că golul lăsat de on. Prefectură într'această chestiune îl vom împlini prin mediile posibile, ajungând cât mai fără amânare la ținta dorită de națiunea întreagă.

Intre alte urmăriri necesarii spre descoperirea crimei, am avut și un preot, care, prin depozițiunea sa, a zis că de va vedea pe autorul faptei îl cunoaște, căci mai înainte de comiterea faptei vorbise cu alții pre de aproape, aflându-se șezând pe o bancă din mâna stângă a dealului Mitropoliei. Spre acest finit, am pus în vederea menționatului preot atât pe arestații aflați la Prefectură cât și pe alte persoane ce ne pot da oarecari bănueli.

Cu acest mod, eri, aflând că în arestul Prefecturii se găsesc niște arestanți, aduși chiar atunci, pe cari, văzându-i de dimineață, d-l procuror al Curții criminale, i s'a părut că unul din ei ar fi semănând întocmai la signalimente cu asasinul denunțat, chemând pe acel preot, spre a-i observa și a ne arăta dacă din ei este vre unul ce căutăm, s'a cerut verbal d-lui director al Prefecturii, de trei ori, zișii arestanți printr'un jandarm, într'adins trimis și putința n'a fost a-i trimite; după care, timpul fiind prea înaintat și preotul ne mai putând adăsta, d-l procuror al Curții mă invită a merge eu în unire cu preotul la arestul în care se găsesc acei indivizi și unde în sală mai mulți jandarmi cu săbiile scoase îmi popriră intrarea, zicându-mi că nu e liberă.

Când le zisei ca să spuie șefului lor că e d-l procuror, îmi răspunseră că d-l director al Prefecturei ce era acolo le-au ordonat să nu mă lase

BCU Cluj / Central University Library Cluj

a intra în arest. Adăstând câteva momente în capul scărei cu acel preot, se auzea în arest un ţipăt grozav, fără însă să pot vedea cine era, care suferă. După aceasta, văzând că nu mi se dă voie a intra în arest, venii la d-l procuror al Curţei criminale, căruia, spunând toate cele petrecute, d-sa chemă pe directorul Prefecturei şi-l întrebă: cum se poate a nu mă lăsa pe mine, ca procuror de Tribunal, să intru în arest cu acel preot, spre a observa pe cei arestaţi; d-lui, arătând cu mâna spre mine, răspunse laconic: « Nu-l cunosc de procuror, nu l-am lăsat şi nici îl voi lăsa vre-odată ca să intre în arest ». —Preotul, ne mai având la ce adăsta, fu silit a merge la ale sale, fără a ne ajuta cunoştinţa sa la ceva, căci bariera trasă de d-l director uimi pe toţi.

In faţa acestora, d-l ministru să arate că on. Prefectură este obligată de lege a ne înlesni toate mediile de descoperire ce-i vom cere, dar, din cele expuse până aici, vedeţi că d-l director nu numai că nu ne dase ajutorul necesar, dar din contră preotului nu i se arătară arestanţii, din care cauză scopul pentru care era chemat rămase inutil, ordonând jandarmilor a nu mă lăsa să intru în arest. Apoi acest domn director, atât prin expresiunile sale rostite înaintea d-lui procuror al Curţei criminale, cât şi prin conduita sa calcă art. 39 din proced. cod. penal, punându-mă în imposibilitate de a mai vizita arestele, pentru care merită a fi dat judecăţei şi a i se aplica penalitatea prevăzută de art. 151 din codul penal.

Cât pentru acela ce ţipa groaznic în arest, atunci când eu mă aflam la uşe cu preotul, nu poate fi altul decât un arestant supus la cazne, contra dispoziţiunilor art. 148 din citatul cod, pentru care rămâne la chibzuirea d-voastră de a face cele ce se dictează de lege în asemenea caz.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Toate acestea, supuindu-le cu respect la cunoştinţa dv., domnule ministru, vă rog să binevoiţi a face ca să fiu respectat în viitor ca procuror, conform cu legea, spre a-mi putea îndeplini misiunea cu exactitate şi fără nici o împiedicare din partea zisului director sau, dacă această legală a mea cerere, nu se va putea îndeplini, atunci, vă rog, a mă strămuta într'alt post, căci sunt gata a demisiona chiar acum, ne mai putând servi la acest director, ce calcă legile în fiinţă, ordonând să se întrebuinţeze puterea jandarmilor împotriva punerii în lucrare a dispoziţiunilor legei, prevăzută de art. 39. din proced. cod. penal şi art. 148 din acelaş cod.

Primiţi, domnule ministru, şi de astădată expresiunea înaltei mele consideraţii

Procuror, G. Sachellarie.

VI

Ministerul de Interne către prefectul Poliţiei Capitalei

Nr. 30376 *1862 August 20*

Cu adresa d-lui ministru al Justiţiei Nr. 17142, primind alăturatul în copie raport al d-lui procuror al Trib. corecţional Ilfov. s. I

nr. 1232, prin care arată că d-l director al acelei Prefecturi l-a oprit d'a intra în arest, spre a cerceta un arestant asupra cărui avea bănueli grave, subsemnatul grăbeşte a-l pune în vedere d-tră şi vă invită să cercetaţi această înprejurare şi să-mi daţi informaţii categorice despre urmarea d-lui prim ajutor al d-tră, cum şi dacă în adevăr a fost supus la cazně pe vreun arestant. Odată cu raportul ce veţi da, veţi înapoia şi suscitata copie după raportul d-lui procuror.

VII

Procurorul general depe lângă Curtea de Apel din Bucureşti către Ministerul de Justiţie

Nr. 3187 *1866, Iunie 27*

Domnule ministru,

Examinând dosarul relativ la asasinatul d-lui Barbu Catargiu, am onoare a vă face cunoscut că fostul procuror pe lângă desfiinţata Curte criminală, după ce a constatat faptul prin procesul verbal dresat în acea zi de 8 Iunie 1862 şi după ce domnii medici Felix, Iorganda şi Sarrhos au constatat, prin actul medical din 9 Iunie, acel an, aprobat de Consiliul de medicină, că moartea Catargiului a fost cauzată prin descărcarea unei arme de foc umplută cu plumb, dintr'o distanţă de un metru, a proces în descoperirea crimei.

Mai multe procese verbale există în dosar, din cari nu rezultă nici o probă palpabilă întru descoperirea asasinului. Probele mai esenţiale din cele aflate în dosar sunt cele următoare:

Declaraţiunea lui Anton Hofman, fabricant de arme, şi a calfelor sale, Iosef şi Anton, că, cu 3—4. zile înaintea omorului, a reparat pistolul, cu care s'a comis crima, făcând şi portretul persoanei ce i l-a dat spre reparare, pe care l-ar putea recunoaşte dacă i s'ar prezenta.

Depoziţiunea d-lui Scarlat Pală, prin care mărturiseşte că, cu trei săptămâni înainte de 8 Iunie, a găsit în tutungeria de sub hotelul Patria a lui Niculae Caludescu pe fratele acestuia, pe un George, frate cu Mihai Bogasieru, pe un sergent, pe domnul Eugeniu Carada, pe popa Grigorie şi alţi doi necunoscuţi vorbind de Vodă şi de Catargiu; că în ziua de 10 Iunie, trecând pela prăvălia lui Mihai Bogasieru, fratele acestuia, George, l-a chemat în prăvălie, spunându-i că se duse hoţul şi tâlharul de Catargiu « Ce lovitură bună: i-a pus pistolul în cap şi, după ce a tras, deodată s'a ameţit şi, învârtindu-se în loc, a luat drumul, coborîndu-se pe unde este malul surpat şi nişte duzi ».

Depoziţiunile persoanelor notate mai sus şi a altor martori, din cari se trag grele bănueli asupra lui George Ion, fratele acelui bogasier.

Depoziţiunile a doi băieţi, cari, aflându-se pe dealul Mitropolii în momentul comiterii faptului, au văzut pe asasin fugând, descriindu-i şi signalmentele.

Depozițiunile martorului Damaschin Ieromonahul, servitor la biserica Mitropoliei, că în ziua de 8 Iunie 1862, Nicolae Iorgu Dan din Ploești a trecut prin curtea Mitropoliei, spunând zisului martor: că să dea Dumnezeu noroc la ceeace se va întâmpla astăzi.

Domnul Deșliu, procurorul de atunci, a dispus în cele după urmă a se chema domnul Bibescu, atunci prefect, dar depozițiunea aceasta a rămas neefectuată, din cauza destituirii sale. Iar domnul Șoimescu care l-a succedat, n'a urmat investigațiunile începute.

Supunând aceasta la cunoștința d-voastră drept răspuns la adresa nr. 5132/66, am onoare a vă face cunoscut, d-le ministru, că voiu lua fără întârziere măsurile cuvenite întru descoperirea crimei și darea culpabilului în mâna Justiției.

Primiți, d-le ministru, încredințarea osebitei mele considerațiuni.

Procurorul general, E. Cantilli.

VIII

Ministerul de Justiție către Ministerul de Externe

Nr. 808 *1872, Ianuarie 19*

S'a vorbit mult și chiar în sânul onor. Adunări legiuitoare, că numitul Bogati, ce astăzi se află arestat la Kronstadt, în urma dispozițiunilor luate de Guvernul austro-ungar, ar fi cunoscând împrejurările asasinării lui Barbu Catargiu, președinte al Consiliului de Miniștri în 1862 sau că ar fi chiar dânsul autorul acestei oribile crime.

Spre a se putea descoperi adevărul este bine, d-le ministru, să puneți binevoitoarea d-voastră intervențiune pe lângă d-l agent și consul general al Austro-Ungariei ca să ia cuvenitele dispozițiuni prin autoritățile competinte din Kronstadt, spre a se examina toate actele ce s'ar găsi la acel Bogati și, dacă vreunele ar fi relative la această gestiune, să mi le transmită, spre a se putea facilita instrucțiunea acestei crime.

Totdeodată este bine să se ia și un interogatoriu lui Bogati despre cunoștința ce ar avea pentru acest asasinat.

Fiind sigur că veți binevoi a satisface îndată mijlocirea ce am onoare a vă face și că-mi veți comunica rezultatul fără amânare, vă rog să binevoiți a primi asigurarea etc....

IX

Interogatoriul lui Bogati

Protocol făcut la Carlsburg, la 28 Aprilie 1872, în urma hotărîrei d-lui comisar reg. al Transilvaniei no. 463 de la 24 Aprilie 1872.

Prezenți: subsemnații.

Interogatoriul lui Bogati.

1. Generalia.

Mă numesc Bogati Gheorghe, maior, născut în 1825, la Carlsburg, de religie romano-catolică, acum în disponibilitate, văduv, tată a unei fete.

2. Specialia.

Fiind că se găsește într'un înscris al interogatului, oprit de Poliție și depus la Ministerul Ungariei actuale, un pasagiu relativ la omorul fostului președinte al Ministerului român, d-l Catargiu, sunteți somat, în urma hotărîrei d-lui ministru de Interne dela 19 Aprilie 1872, no. 1071, pentru a constata faptul în toate părțile și mai cu seamă pentrucă v'ați declarat gata pentru aceasta de a face cunoscut conștiincios toate circumstanțele ce știți și vă aduceți aminte spre constatarea acestei crime și pentru a descoperi făptuitorii.

A. In anul 1863 sau 1864, nu-mi aduc aminte exact, s'a interpelat în Camera română d-l președinte al Ministerului B. Catargiu, dacă la consimțământul său avea să se facă a doua zi (aceasta s'a petrecut în luna Martie, nu știu data exactă), o adunare democratică națională solemnă pe Câmpul Libertății, la care interpelație d-l Catargiu a răspuns: numai trecând pe cadavrul meu, acești perturbatori s'ar putea aduna; pe cât timp voi fi în viață, nu voi da autorizația. După aceste cuvinte, adunarea s'a separat.

Se pare că partidul democratic a angajat și încurajat pe doi juni numiți Dunca și Grozescu, cari, amândoi, s'au găsit prezenți la perpetrația acestui omor crud, și din cari Dunca a tras a doua zi, după amiază, în momentul când d-l Catargiu s'a întors acasă cu d-l prefect al Poliției într'o trăsură deschisă, aproape de poarta Mitropoliei, o lovitură la cap cu un pistol ruginit, astfel că d-l președinte a murit îndată. D-l prefect al Poliției a ordonat vizitiului a se duce iute acasă. Se pare că d-l președinte se aștepta la un act violent, fiindcă s'a găsit un revolver în buzunarul său.

In acest timp m'am dus din cafeneaua lui Briol (unde am băut un pahar de absint) la numita Ioana Țiganca pentru a prânzi, după ce m'am dezbrăcat și am dormit. Pela patru ore un gardist (numit George), staționat la intrarea grădinei Cișmigiu (aproape de casa unde mă aflam), care mă cunoștea, m'a deșteptat, strigând: « La Mitropolie a izbucnit revoluție. Boerii sunt omorîți ».

Impins de curiozitate m'am dus pentru a vedea pe omorîtul, care era pus pe o canapea, având un pantalon și un palton alb plin de sânge.

In urma acestei întâmplări, s'au arestat în aceeași zi mai multe sute de persoane. Seara d-l prefect a trimis un ofițer de jandarmi la mine, chemându-mă la Poliție, unde m'a rugat, în mod amical, de a-l ajuta pentru a descoperi pe făptuitorii acestei crime, adăogând că aceasta ar fi lesne pentru mine, fiindcă cunosc pe toți străinii și că prințul Cuza ar fi fixat 6000 lei ca premiu pentru descoperirea și arestarea asasinului. Am făcut toate cercetările trebuincioase și eu printre străini, însă în zadar.

A doua zi după amiază m'a dus la Prefectura Poliției, unde d-l prefect m'a trimis la procurorul d-l Deșliu, care m'a arestat și mi-a

înmânat pistolul cu care s'a comis această crimă teribilă. Afară de aceasta mi s'au înfățișat două calfe de lăcătuși vorbind nemțește, cari reparaseră acest pistol câteva zile mai înainte și pe cari i-am interogat în limba germană, d-l Deșliu nevorbind nemțește.

Mai în urmă s'a răspândit sgomot fals, după care d-l prefect Bibescu sau eu aș fi omorît pe d-l Catargiu, cu știința prințului Cuza. Cu toate acestea, numeroasele rude ale familiei Catargiu și ginerele său, consulul francez, cari au făcut toate cercetările posibile pentru a descoperi făptuitorii, de sigur nu m'ar fi menajat nici pe mine nici pe d-l Bibescu, dacă ar fi descoperit vreun indiciu grav.

(L. S.) Pentru traducțiune conform
(ss) E. Andre.

X

Procurorul general de pe lângă Curtea de Apel din București către Ministerul Justiției

Nr. 4742 *14 Mai, 1873*

Domnule ministru,

BCU Cluj / Central University Library Cluj

La ordinul domniei voastre no. 4769 din 21 Aprilie a. c., am onoare a vă răspunde că, primind dosarul relativ la asasinatul fostului prim-ministru B. Catargiu dela d. prim-procuror pe lângă Tribunalul de Ilfov, am studiat această afacere, care se află încă pendinte de Instrucțiune și, conform cererei ce-mi faceți, vă supun cunoștinței domniei voastre un memoriu despre fazele prin care a trecut.

In anul 1862 Iunie 8, orele 5 și 6, pe când primul ministru B. Catargiu se întorcea acasă, în trăsură, de la Cameră, însoțit de d. prefect al Capitalei, pre dealul Mitropoliei a fost împușcat la cap cu un pistol care s'a și găsit de d. procuror al Curții criminale și s'a constatat a fi chiar acela care a servit la comiterea crimei. Domnii medici Felix, Iorganda și Sarrhos au constatat asemenea prin actul medical din 9 Iunie, aprobat de Consiliul superior de medicină, că moartea victimei a fost în adevăr provenită prin descărcarea unei arme de foc și dela distanță apropiată de un metru.

Ca indicii esențiali ce rezultă din Instrucțiune sunt mai cu seamă următoarele: tratarea lui Anton Hoffman, fabricant de arme, și a calfelor sale, Iosef și Anton, că cu trei patru zile înainte de asasinat, s'au reparat de dânșii pistolul care a servit la comiterea crimei. Aceste persoane au mai declarat că ar putea cunoaște pre cel ce a venit să dea pistolul să-l repare, dacă li s'ar prezenta.

Depozițiunea d-lui Scarlat Pală, prin care arată că cu trei săptămâni înainte de 8 Iunie, a găsit în tutungeria lui Nicola Caludescu, de sub hotelul

Patria, pe fratele acestuia, pe un George, frate cu Matei Bogasieru, pe un sergent, pe d. Eugeniu Carada și alți doi necunoscuți, vorbind de Vodă-Cuza și de B. Catargiu și că și în ziua de 10 Iunie, d. S. Pală, trecând pe la prăvălia lui Mihai Bogasieru, fratele acestuia l-a chemat în prăvălie, spunându-i că: « S'a dus hoțu și tâlharu de Catargiu. Ce lovitură bună. Asasinul i-a pus pistolul în cap și, după ce a tras, d'astădată s'a amețit și, învârtindu-se în loc, a luat drumul, coborîndu-se pe unde este malul surpat și niște duzi ».

Depozițiile a doi băeți, cari, aflându-se pe dealul Mitropoliei în momentul comiterii faptului, au văzut pe asasin fugind.

Acestea sunt actele principale de procedură ce s'au făcut în anu 1862. De atunci însă se dispusese de către d. procuror al Curții criminale chemarea d-lui Bibescu, fost prefect al Poliției, spre a arăta cunoștința ce are în această afacere.

Tocmai în 1866 se vede un raport din partea d-lui procuror general G. Cantilli către d. ministru al Justiției de pe atunci, relativ la această chestiune și un rechizitoriu din partea d-lui pr. procuror de Ilfov spre a se urmări din nou această crimă. Nu se vede însă din dosar nici o lucrare în urma acestor acte până la 1872 Iunie 22, când se face un rechizitoriu de d. prim procuror de Ilfov Ciuflea către judele instructor, bazat pe depozițiunea lui Bogati, interogat în Austria, și din care ar rezulta indicii de culpabilitate contra unor persoane anume: Duncă și Grozescu și pre împrejurarea că dispozițiunea ce se luase de a se chema d. Bibescu nu se efectuase încă până atunci.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Actele de procedură făcute în urma acestui rechizitoriu sunt următoarele:

Depozițiunea d-lui M. Marghiloman, din care rezultă că d-sa, pe când s'a comis asasinatul se afla în străinătate, că, întorcându-se în țară, a auzit vorbindu-se prin lume că autorii crimei ar fi niște indivizi anume Bogati și Dunca, cel din urmă fiind dispărut din București chiar în ziua când s'a perpetrat faptul și că s'ar fi aflând actualmente amploiat la un econom de vite în Transilvania anume Măciucă.

Depozițiunea d-lui dr. Sarrhos, din care se constată că d-sa. împreună cu alți doi medici, dr. Felix și dr. Iorganda, au făcut autopsia cadavrului B. Catargiu, că în timp când se afla acasă la decedat, îndată după comiterea asasinatului, a venit acolo și fostul domnitor Cuza, care se afla într'o stare foarte revoltată, fiindu-i fața roșie, iar nările nasului și pleoapele ochilor îi băteau; că Domnitorul a schimbat câteva cuvinte cu d. Arsachi, pe care martorul n'a putut să le auză, decât i-a spus în urmă că d-l Arsachi ar fi zis lui Vodă-Cuza că: dela primul ministru și până la prinț nu este departe. Câteva zile după aceasta, arată că d-rul Sarrhos a întâlnit pe Radu Rosetti și, vorbind cu dânsul despre asasinatul în chestiune, i-ar fi zis Rosetti că, dacă ar fi prefect de Poliție, ar descoperi pe autorul crimei, care nu e arestat, nevoind a-i spune numele. Martorul însă a auzit din zvon că este Bogati, pe care îl cunoștea din casa prostituatei Ioana Țiganca, unde d-l dr.

mergea să revizuească femeile; că nu mult după aceasta s'a și dus martorul la acea casă publică și, întrebând ce s'a făcut Bogati, i s'a răspuns că a plecat din țară, căci s'a făcut bogat.

In fine arătarea d-lui colonel Bibescu, fost prefect de Poliție, din care rezultă că domnia sa, rugat fiind de repauzatul B. Catargiu, l-a luat în trăsura sa și că, ajungând sub bolta porții Mitropoliei, a auzit două detunături de armă de foc, din care una a lovit pe fostul primministru în craniul capului, de partea stângă, iar cel de al doilea glonț a șuerat pela urechia sa. Că 'n acel moment martorul a strigat că focul s'a dat de sub poartă. Neputând însă opri caii, cari se speriaseră, trăsura a mers încă o sută de pași și atunci s'a dat jos, rugând pe d-nul Plagino, ce se afla acolo, să conducă pe victimă acasă, iar d-sa s'a întors înapoi și, cu ajutorul mai multor sergenți, a oprit eșirea dela poarta Mitropoliei, trimițând și la cazarmă, spre a veni un detașament de jandarmi și pompieri, apoi s'a dus de a raportat Domnitorului Cuza. Intorcându-se după aceasta la Mitropolie, martorul arată că de către agenții poliției i s'a dat un pistol, care în urmă s'a recunoscut a fi chiar acela cu care s'a săvârșit crima. Apoi a luat toate măsurile spre a surprinde pe asasin, dar nu a putut izbuti. Căci, deși a rezultat oarecari indicii contra mai multor persoane, însă nu din acelea pe care să se poată baza într'un mod serios. Din zvon ar fi auzit însă d. Bibescu că niște tineri Dunca și Grozescu ar fi autorii faptului. Aceasta însă nu se sprijină pe probe; pre Bogati l-a interogat despre împrejurările acestei afaceri, dar, nerezultând dovezi în contra-i, l-a liberat. In cele din urmă, adaogă martorul, că moartea lui B. Catargiu nu a provenit din vreo ură personală, ci din fanatism politic, mai cu seamă că cu câteva zile înainte fostul prim ministru ținuse un discurs pasionat în Cameră contra întrunirei ce voia a se face pe Câmpul Libertății.

Acestea fiind punctele esențiale ce am putut aduna din dosar, am onoare, domnule ministru, a vă face cunoscut că, în ce privește instrucțiunea care se continuă, voiu lua dispozițiuni ca să se facă tot ce va sta prin putință, după un timp atât de îndelungat dela perpetrarea crimei, spre a se descoperi autorii și a-și lua penalitatea ce merită. Căci ar fi trist ca o crimă atât de gravă și care a făcut zgomot în Europa întreagă să scape dela severa represiune a legii.

Primiți, domnule ministru, asigurarea prea osebitei mele considerațiuni.

Procuror general: (ss) St. Iorgulescu.

XI

Judele instructor al Tribunalului Ilfov către primul procuror

Nr. 978 *1876, Fevruarie 21*

Domnule prim procuror,

Asupra adresei dv. no. 4092 din 20 Februarie curent, am onoarea a vă comunica următoarele:

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Există la acest cabinet încă din anul 1874, Iulie 29, în traducțiune, o adresă a judelui regesc din Carlsburg către regescul Consulat general al Austro-Ungariei din București prin care se cere să se facă următoarele cercetări:

I. Să se arate fotografia lui Bogati György fabricantului armurier Hofmann Anton și calfelor sale din anul 1862, Anton și Iosef, întrebându-se dacă cunosc în acea fotografie pe individul care în anul 1862 a adus la atelierul lor un pistol spre reparație, care este pistolul ce a aruncat omorîtorul în urma comiterii crimei.

II. Să se prezinte fotografia lui Bibescu, care se afla în trăsură cu Barbu Catargiu, când acesta a fost împușcat și a văzut pe omorîtor, precum asemenea să se arate fotografia și celor doi copii cari au văzut pe omorîtor fugind pe dealul Mitropoliei.

III. Să se arate judelui Tribunalului din Carlsburg ce raport (ce conexiune) există între faptul de omor și acuzația ce se aduce lui Bogati György?

IV. Să se întrebe Mihalache Marghiloman de unde știe că Dunca și Bogati ar fi omorîtorul.

V. Să se întrebe Radu Rosetti și Sarrhos de unde știa cel din urmă că nu s'a prins adevăratul făptuitor și ce știa despre acel făptuitor?

Asupra primului punct: S'a arătat fotografia lui Bogati armurierului Hofmann Anton, prin comisia rogatorie către judele instructor din Craiova, unde s'a găsit martorul, care a răspuns că nu cunoaște acea fotografie, de oarece nu el, ci calfa lui din 1862, anume Iosef Craincovici, a reparat acel pistol și a văzut și a vorbit cu persoana care-l adusese.

Asupra lui Iosef Craincovici, după scrupuloase cercetări făcute de Poliția Capitalei s'a aflat, dela stabilimentul din dealul Spirei, că el se află la Ploești (plecat din București în anul 1873). S'a cerut d-lui prefect de Prahova prin adresa no. 3475/75 Iunie (că fostul jude instructor I. Crețeanu a neglijat a face asemenea cerere) ca să ne comunice dacă există sau nu în Ploești acest Iosef Craincovici. S'a repetat până acum de cinci ori acea adresă, dar până astăzi domnul prefect de Prahova n'a răspuns.

Asemenea s'a urmat în privința celei de a doua calfă a fabricantului Hofmann, anume Anton Dubal sau Anton Sabo, despre care am luat informațiunea că se găsește în județul Olt, comuna Slatina sau Piatra. Adresa no. 604 din 15 Febr. 1875, către d-l prefect de Olt, prin care cerem informațiuni asupra numitului martor, a fost repetat de 6 ori, dar nici acest domn Prefect nu ne-a răspuns până astăzi.

Asupra punctului al doilea. Pare că fostul jude instructor Crețeanu n'a găsit că este necesar arătarea fotografiei prevenitului Bogati d-lui N. Bibescu sau copiilor ce au văzut fugind pe asasin, deoarece n'a luat dispozițiuni a se chema numitul când a primit fotografia și comisia rogatorie. Din dosarul afacerii dovedind noi numele numiților copii (atunci), cari sunt Costică Zâmboviceanu și Constantin Niculescu, am dispus chemarea lor precum și a d-lui N. Bibescu.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Asupra punctului al treilea, din dosar rezultă că bănuiala asupra lui Bogati reese din clamoarea publică. După cercetările ce am făcut ca jude instructor, de când mă ocup cu această afacere, am descoperit un odios trecut al prevenitului Bogati. Mai 'nainte de asasinarea fostului ministru în 1862 B. Catargiu, acest Bogati îndura cea mai înspăimântătoare mizerie: de multe ori dormia în zdrențele sale prin grădinile din vale dela Schitul Măgureanu. Indată după asasinare, prevenitul a părăsit viața mizerabilă. Nici bordelele murdare, locul său de predilecție, nu le-a mai frecventat. Și-a cumpărat bijuterii scumpe dela Roche și Herdan și s'a bucurat de o mare încredere a guvernului de atunci, care i-a confiat înaltul post de inspector silvicultor în ambele principate, deși aceasta nu era specialitatea sa.

Un domn major Em. Puică (în retragere), văzând fotografia lui Bogati în biroul nostru, a declarat prin prestare de jurământ, că, pe când se afla cu batalionul său în orașul Piatra, în Moldova, unde în anul 1864 trăia și Bogati, toată lumea îl numea omorîtorul lui B. Catargiu și se temea de dânsul ca de un om care nu se temea de nimic. In vederea depozițiunei majorului Em. Puică am luat dispozițiuni spre a face noi cercetări pentru stabilirea culpabilității prevenitului Bogati, cari se vor relata judelui regesc al Tribunalului din Carlsburg.

Asupra punctului al patrulea: se vede la dosar o depozițiune a lui M. Marghiloman care arată că, întorcându-se în țară dela Viena, și, aflând despre asasinarea fostului prim ministru B. Catargiu, a auzit în acelaș timp că omorîtorii sunt Bogati și Dunca. Din dosarul afacerii nu se vede ca Dunca sau Bogati să fi fost confruntați nici cu cei doi copii cari au văzut pe omorîtor fugind, nici cu alunarul ce se afla pe dealul Mitropoliei în momentul comiterii crimei, deși Poliția și Parchetul de atunci aveau în mâinile lor atât pe Bogati cât și pe Dunca, pe care (Dunca) mandatele judecătorului din anul 1873 nu l-au mai putut găsi.

Asupra punctului al cincilea: după informațiunile luate, Radu Rosetti a încetat din viață. Depozițiunea doctorului Sarrhos există în dosar: acesta arată că Radu Rosetti i-a zis că, dacă ar fi fost el director de Poliție, ar fi descoperit pe făptuitor, de oarece îl cunoaște. N'a voit însă să spuie lui Sarrhos cine este acel făptuitor. De mirare și surprinzătoare este inacțiunea Ministerului public de atunci, care, văzând asemenea declarațiune a doctorului Sarrhos, făcută și atunci, cași în anul 1872, când a mai fost întrebat la instrucțiune, n'au chemat cel puțin pe acel Radu Rosetti, care ar fi declarat pe autor, de oarece avea pe Sarrhos martor contra lui, în cazul când ar fi refuzat să declare.

Actele dar ce mai rămân de dresat spre a se completa cererea judelui regesc al Tribunalului din Carlsburg sunt: răspunsul prefecților de Prahova și Olt, venirea lui Niculescu și Zâmboviceanu, spre a li se arăta fotografia lui Bogati și venirea lui N. Bibescu pentru acelaș scop, adică acte a căror precipitare depinde de activitatea agenților polițienești.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Acestea sunteți rugat, domnule prim-procuror, a le supune cunoștinței domnului ministru al Justiției, spre satisfacerea ordinului ce aveți.
Primiți, domnule prim-procuror, încredințarea distinsei mele considerațiuni.

(ss) Gr. Cair.

XII

O scrisoare a d-lui Fr. Hossu Longin, advocat și fost senator, despre Bogati

Bădești, 2 *Iunie 1933*

Dragul meu,

Am cetit că ai făcut o comunicare la Academia Română despre moartea lui Catargiu. Regret că nu am putut ceti această comunicare. Din cât am desprins, n'am putut afla și despre acela care a fost asasinul. Dă-mi voie să-ți relatez ce am auzit eu pe vremuri despre el, întru cât ar fi acela pe care l-am cunoscut și eu.
Când am fost în Arad, ca candidat de advocat (1872—74), în cancelaria de mult repausatului și de mai multă atenție românească vrednic Mircea Basiliu Stănescu, am convenit, în casa numitului meu principal, ca un domn mai vrâstnic, care s'a presentat și mie, zicându-mi: « eu sunt Bogati ».
Ințelegându-se cu șeful meu cu mari gesticulări și lucruri tainice, pe care eu atunci nu le înțelegeam, după ce s'a dus — părindu-mi-se cam misterios — am întrebat pe d-l Stănescu: cine e acel domn?
El mi-a spus următoarele: (relata refero) « Acesta e misteriosul om, despre care se zice, că ar fi fost ucigașul lui Catargiu, când, eșind dela Cameră, i-a tras un glonț dintr'un pistol, omorîndu-l pe loc, apoi a luat-o la fugă la trăsura ce-l aștepta și cu care s'a tot dus până unde-l aștepta o altă trăsură și tot așa până a trecut granița românească și a scăpat ».
Mi-a mai spus încă: « Acest domn Bogati, în tinerețe a fost în serviciu (inaș) în casa Baronului Iosika, din Brănicica, județul Huniedoarei, că ar fi fecior de țeran din comuna Bârseu, de pe lângă Deva, și că numele lui Bogati nu e porecla lui adevărată ».
De aceste vorbe îmi mai aduc aminte, apoi și de acea — dar numai foarte șters — că atunci Bogati ar fi primit și o sumă oarecare de bani dela d-l Stănescu. Că dela cine și pentru ce, — nu știu.
Imi mai aduc aminte — tot așa — că am cetit în ziare, despre escrocheriile ce le-a săvârșit acest domn prin Turcia, Bulgaria și România, prin căsătorii cu vădane din bună societate, că a fost urmărit și ca spion și așa mai departe. D-ta poate vei fi știind mai bine .
Dar povestea nu se gată aici.

Intr'o zi, (prin 1890), eram atunci advocat în Deva, intră în canceleria mea un domn nu prea presentabil îmbrăcat, ţine drept spre mine şi cu confidenţă îmi întinde mâna, zicându-mi: « Da, nu mă mai cunoşti. Eu sunt Bogati. Ne-am întâlnit la prietenul meu din Arad, la Mircea Basiliu Stănescu ».

I-am răspuns că da, mi-aduc aminte şi l-am poftit să şează, întrebându-l că ce l-a adus pe la noi. Mi-a spus apoi, cât e de persecutat, prin câte a trecut şi că « cele ce se vorbesc despre el, nu sunt adevărate, ci minciuni de-ale inimicilor sei ». « Acum, ca om însurat, cu o droaie de copii, duce o viaţă foarte grea ». « Am venit pe aici — îmi zise apoi — ca să mai văd odată locurile pe unde am copilărit şi de unde am plecat ». Zicea că locueşte la Orşova şi apoi mi-a cerut un ajutor. I-am dat ceva, rugându-l să se întoarcă acasă, nu cum-va să i se întâmple ceva. S'a dus şi deatunci nu l-am mai văzut nici n'am mai auzit de el.

Cu drag şi cu veche pretinie,
Francisc Hossu Longin

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Bibl. Univ. Cluj
Nr. 193

Sibiu
1680